

DET KONGELIGE
SOSIAL- OG HELSEDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 9

(2000-2001)

Om lov om endringer i folketrygdloven
og i enkelte andre lover
(samleproposisjon høsten 2000)

*Tilråding fra Sosial- og helsedepartementet av 27. oktober
2000, godkjent i statsråd samme dag.*

1 Innledning

Sosial- og helsedepartementet legger med dette fram forslag til endringer i

- lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven)
- lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn
- lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser
- lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten
- lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø mv.
- lov 16. juni 2000 nr. 44 om endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn mv.

Forslagene gjelder mindre materielle endringer, etablering av bestemmelser i folketrygdloven om beredskap på trygdeområdet samt lovtekniske justeringer med sikte på klargjøring. Enkelte av realitetsendringene er knyttet til budsjettforslaget for 2001.

Del I Endringer i folketrygdloven og trygderettsloven:

- *Private laboratorier og røntgeninstitutt.*
Presisering i folketrygdloven slik at det klargjøres hvilke yrkesgrupper som kan rekvirere henholdsvis laboratorieprøver og røntgenundersøkelser med stønad fra trygden (punkt 2).
- *Gravferdsstønad. Forbedringer i ordningen med behovsprøvet tillegg.*
Behovsprøvingen mot egen formue utgår når avdøde er under 18 år. Det samme gjelder behovsprøvingen mot gjenlevendes inntekt, og det foreslås videre innført et fribeløp for finansformue for gifte på kr 8 000 (punkt 3).
- *Tilskott til arbeidsreiser.*
Endringen innebærer at det kan gis tilskott til arbeidsreiser som et alternativ til sykepenger, uavhengig av diagnose (punkt 4).
- *Klargjøring av reglene for beregning av arbeidsgiverperiode.*
Presisering i folketrygdloven slik at det klart kommer fram at arbeidsgiverperioden skal regnes fra første fraværsdag når arbeidstaker starter et fraværstilfelle med delvis sykmelding (punkt 5).
- *Omsorgspenger ved barn eller barnepassers sykdom.*
Endringen innebærer at det er opp til foreldrene å avgjøre hvem som skal følge det syke barnet til utredning eller innleggelse. Arbeidsmiljøloven endres tilsvarende (punkt 6).
- *Presisering av adgangen til å få uførepensjon tilbake etter arbeidsforsøk.*
Det presiseres at adgangen til å få uførepensjonen tilbake uten saksbehandling bare skal gjelde dersom vedkommende har gitt trygdekontoret melding om arbeidsforsøket og inntektsendringer (punkt 7).
- *Klargjøring av begrepet nødvendig utdanning for enslige forsørgere.*
Det skal kunne gis overgangsstønad under nødvendig utdanning i opptil to år utover hovedperioden på tre år, uten hensyn til om det foreligger rett til utdanningsstønad (punkt 8).
- *Aktive tiltak for å etterprøve tilståtte ytelser.*
Det foreslås etablert hjemmel til å fastsette retningslinjer for at bestemte typer saker tas opp til nærmere etterprøving. Folketrygdloven § 21-6 første ledd gir i dag ikke tilstrekkelig hjemmel for trygdeetaten til å foreta aktive

- tiltak for å etterprøve behovet for tilståtte ytelser (punkt 9).
- *Hjemmel for meldeplikt for sosial- og helseinstitusjoner mv.*
Det foreslås hjemmel for at visse helseinstitusjoner og fengsler m.m. rutinemessig skal gi trygdens organer melding om innskriving og utskriving av klienter. Hensikten er å unngå feilutbetalinger under institusjonsopphold som medfører at ytelser fra folketrygden skal reduseres eller faller bort (punkt 10).
- *Endring av virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon.*
Virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon settes til den første i den måneden retten til sykepenges utløper. Dette er i overensstemmelse med gjeldende praksis (punkt 11).
- *Trygderetten gis adgang til å kunne omgjøre et påanket vedtak til ugunst for den ankende part.*
Etter gjeldende bestemmelser kan Trygderetten ikke treffe vedtak om at en tilstått ytelse skal reduseres eller falle bort, selv om retten finner at lovens vilkår for å gi ytelse ikke er oppfylt. Det foreslås at Trygderetten gis adgang til å treffe den avgjørelse som etter loven synes riktig, selv om dette skulle gå i partens disfavør (punkt 12).

Spørsmål om lovfestet vern av opptjente trygderettigheter (punkt 13).

I punkt 13 drøftes det hvorvidt det bør tas inn en bestemmelse i folketrygdloven om vern av opptjente eller opparbeidede rettigheter. Utgangspunktet er en henstilling fra komiteflertallet i Innst. O. nr. 46 for 1996-97. Drøftelsen konkluderer med at folketrygdloven ikke bør suppleres med en slik bestemmelse.

Del II Bestemmelser om beredskap og krisetiltak på trygdeområdet:

Etter de foreslåtte bestemmelsene skal det være en beredskapsplan for trygdeetaten. Det foreslås videre etablert hjemmel for unntak fra loven materielt og med hensyn til saksbehandling ved kriser i krig eller fred. Det etableres videre hjemmel for beordring av personell i trygdeetaten i slike situasjoner (beordring til andre organer i etaten eller til helse- eller sosialtjenesten) (punkt 14).

Del III Endringer i andre lover:

Endringene i *sjømannspensjonstrygdloven* gjelder:

- *Utvidelse av Pensjonstrygdens omfangsbestemmelse.*
Tidsrom med fødselspenges mv. fra folketrygden likestilles med tidsrom da arbeidstakeren mottar sykepenges (punkt 15.2).
- *Revisjon av bestemmelsene om Pensjonstrygdens administrasjon.*
Forslaget innebærer at bestemmelsene forenkles (punkt 15.3).
- *Justering av overgangsbestemmelser.*
Forslaget innebærer en språklig klargjøring av overgangsbestemmelser og at en ordning med kapitalutløsning av små pensjoner utvides til også å gjelde pensjoner med krigsfartstillegg (punkt 15.4).
- *Språklig oppdatering.*
Ordene «reder» og «rederavgift» endres til «rederi» og «rederiavgift» (punkt 15.5).

Endringene i *samordningsloven* gjelder:

- *Svikt ved utveksling av opplysninger mellom pensjons- eller trygdeordningene skal ikke gi grunnlag for erstatning etter skadeserstatningsloven.*
Forslaget innebærer at tjenestepensjonsordningene selv må dekke tapet i disse tilfellene dersom de ikke får krevd beløpet tilbake fra pensjonisten (punkt 16.1).
- *Korrigerende av samordningslovens omfangsbestemmelse.*
En bestemmelse om egen pensjonsforsikring som er uten betydning, foreslås opphevet (punkt 16.2).

Forslagene om lempninger i reglene for behovsprøvd tillegg til gravferdsstønad vil gi merutgifter for folketrygden på ca. 5 mill. kroner pr. år. Forslaget om tilskott til arbeidsreiser og forslaget om avskjæring av erstatningsansvar ved svikt ved utveksling av opplysninger mellom pensjons- og trygdeordninger anslås å gi en årlig innsparing for folketrygden på henholdsvis 10 mill. kroner og 4 mill. kroner. De øvrige forslagene vil ikke ha nevneverdige økonomiske konsekvenser.

Forslagene i proposisjonen har ikke administrative konsekvenser av budsjettmessig betydning.

Del I
Endringer i folketrygdloven og trygderettsloven

2 Private laboratorier og røntgeninstitut.

Presisering av vilkårene for rett til stønad - folketrygdloven § 5-5 tredje ledd

Ved lovendring 27. november 1998, jf. Ot.prp. nr. 59 (1997-98) og Innst. O. nr. 5 (1998-99), ble folketrygdloven § 5-5 tredje ledd endret for å presisere at også tannleger har anledning til å rekvirere prøver og undersøkelser ved private laboratorier og røntgeninstitut med stønad fra trygden. Den nye formuleringen av tredje ledd innebar imidlertid samtidig at det ikke lenger framgår at kiropraktorer ikke har anledning til å rekvirere laboratorieprøver. *Departementet foreslår at lovteksten presiseres med henblikk på dette.*

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven § 5-5 tredje ledd.

Departementet foreslår at endringen trer i kraft straks. Endringen har ingen økonomiske eller administrative konsekvenser.

3 Gravferdsstønad. Forbedringer av det behovsprøvde tillegget -folketrygdloven § 7-2 andre og tredje ledd

3.1 Innledning

Etter folketrygdloven § 7-2 kan det ytes gravferdsstønad når en person dør. Det kan videre ytes et tillegg til gravferdsstønaden etter en behovsvurdering. Ordningen med behovsprøvet tillegg har vart i tre år. Rikstrygdeverket har evaluert ordningen. Det viser seg at det er færre enn antatt som omfattes eller benytter seg av ordningen med behovsprøvet tillegg. *Departementet foreslår derfor visse forbedringer i reglene om behovsprøvet tillegg.*

3.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

Etter folketrygdlovens § 7-2 første ledd kan det ytes gravferdsstønad når et medlem av trygden dør. Gravferdsstønaden og stønad til båretransport skal bidra til å dekke utgifter i forbindelse med gravlegging. Gravferdsstønadens størrelse fastsettes av Stortinget og utgjør for tiden kr 4 000.

Det kan ytes et tillegg til gravferdsstønaden når

- a) den avdøde ikke var gift ved dødsfallet og boet ikke har midler som svarer til tillegget,
- b) den avdøde var gift, og summen av den gjenlevendes og den avdødes finansformue er mindre enn tillegget. Det er et vilkår at den gjenlevendes årlige inntekt ikke er større enn fire ganger grunnbeløpet.

Tillegget skal reduseres med formue eller eventuelle forsikringsbeløp som utbetales som følge av dødsfallet og utbetaling fra begravelsekasser o.l.

Summen av gravferdsstønaden og tillegget skal ikke overstige de dokumenterte utgiftene til gravferden.

Dersom avdøde var barn under 18 år, er det barnets eget formuesforhold som legges til grunn, ikke foreldrenes. Dette fører til at det som regel vil bli gitt tillegg til gravferdsstønaden når barn under 18 år dør.

3.3 Departementets vurdering og forslag

Evalueringen fra Rikstrygdeverket viser at det er færre enn antatt som omfattes eller benytter seg av ordningen med behovsprøvet tillegg. En av årsakene til dette kan være at informasjonen om ordningen ikke når godt nok fram.

Rikstrygdeverket har satt i verk informasjonstiltak overfor begravelsesbyråene for at de skal gi bedre informasjon til pårørende om ordningen med behovsprøvet gravferdsstønad. Videre har Rikstrygdeverket revidert og forbedret aktuelle brosjyrer, lagt ut aktuelt materiale på trygdeetatens internett-sider og på trygdeetatens servicetelefon. Rikstrygdeverket vil arbeide videre med andre tiltak for å følge opp og forbedre informasjonen om ordningen.

Departementet legger til grunn at Rikstrygdeverkets evaluering viser at det likevel er færre enn antatt som omfattes eller benytter seg av ordningen. Departementet foreslår derfor at det gjøres visse forbedringer i ordningen med behovsprøvet tillegg.

Etter gjeldende regler er det behovsprøving også for barn under 18 år. Som oftest har ikke barn egen formue. Barn kan imidlertid ha formue knyttet for eksempel til oppspart barnetrygd, gaver i forbindelse med dåp, konfirmasjon mv. og arv. Formuesgrensen er satt til kr 8 000. Dette innebærer at en del barn ikke vil være berettiget til tillegget. Departementet mener at det kan være tilfeldig om en konto står i barnets navn eller på en av foreldrene. Departementet vil dessuten understreke den sterke belastning det er å miste et barn. *Det foreslås derfor at det ikke skal foretas behovsprøving mot egen formue når barnet er under 18 år og at dette tas inn i § 7-2 i folketrygdloven.*

Departementet foreslår videre forbedringer i kriteriene for behovsprøvet tillegg. Det foreslås at behovsprøvingen mot gjenlevendes inntekt oppheves. Videre foreslås det innført et fribeløp for samlet finansformue på kr 8 000 når avdøde etterlater seg ektefelle eller samboer. Finansformue mellom kr 8 000 og kr 16 000 blir da avregnet krone for krone mot behovsprøvet gravferdsstønad.

Det vises ellers til lovforslaget, folketrygdloven § 7-2 andre og tredje ledd.

3.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Det foreslås at endringene i § 7-2 trer i kraft fra 1. januar 2001.

Samlet sett vil forslagene innebære noe administrativ forenkling.

En oppheving av behovsprøvingen når barnet er under 18 år innebærer merutgifter på 1,5 til 2 mill. kroner. Forslaget om oppheving av behovsvurderingen mot gjenlevendes inntekt vil innebære merutgifter på 0,5 mill. kroner. Forslaget om innføring av et fribeløp for samlet finansformue på kr 8 000 når avdøde etterlater seg ektefelle eller samboer innebærer merutgifter på 3 mill. kroner. Samlede merutgifter til forbedringer av ordningen med behovsprøvet tillegg blir ca. 5 mill. kroner.

4 Tilskott til arbeidsreiser - folketrygdloven §§ 8-14 og 10-7

4.1 Innledning

Departementet foreslår at det kan ytes tilskott til arbeidsreiser som et alternativ til sykepenger uavhengig av diagnose.

4.2 Gjeldende rett

Etter folketrygdloven § 8-14 gis det stønad til reisetilskott i stedet for sykepenger til personer som ikke kan reise på vanlig måte til og fra arbeidsstedet på grunn av sykdom eller skade i støtte- og bevegelsesorganene. Reisetilskottet skal dekke nødvendige ekstra transportutgifter. Det ytes tilskott til arbeidsreiser fra og med 17. dag for arbeidstakere og fra og med 15. dag for andre. Reisetilskottet begrenses til det beløp vedkommende ville fått utbetalt i sykepenger for samme tidsrom. I arbeidsgiverperioden er det opp til arbeidsgiveren å vurdere om han vil utbetale reisetilskott i stedet for sykepenger.

I følge folketrygdloven § 10-7 kan det tilsvarende ytes reisetilskott i stedet for rehabiliteringspenger til personer som ikke kan reise på vanlig måte til og fra arbeidsstedet på grunn av skade i støtte- og bevegelsesorganene.

4.3 Departementets vurdering og forslag

Reisetilskottet ble innført med virkning fra 1. juli 1986. Ordningen skal stimulere sykmeldte som på grunn av en forbigående sykdom eller uførhet ikke kan reise til arbeidsstedet på ordinær måte, til å gjenoppta arbeidet tidligere. I forbindelse med innføringen ble det utalt i Ot.prp. nr. 54 (1985-86):

«Reisetilskott bør foreløpig avgrenses til å gjelde midlertidig bevegelseshemmede. Som aktuelle tilstander kan nevnes brudd eller skader i bevegelsesapparatet og rygg. Personer med varige lidelser bør henvises til de stønadsformer som allerede er etablert i folketrygden i form av grunnstønad eller stønad til egen bil.»

Når det gjelder spørsmålet om hvor lang periode reisetilskott skal kunne mottas uttalte departementet i et brev av 6. juni 1986 i forbindelse med innføringen av ordningen:

«Etter siste ledd i den nye bestemmelsen skal reisetilskott begrenses til det beløp vedkommende ville fått utbetalt i sykepenger for samme tidsrom. Departementet anser dette som en ren beregningsregel med hensyn til reisetilskottets størrelse pr dag/uke. Bestemmelsen medfører ingen begrensninger i antall tildelingsdager for reisetilskott. Disse kan dermed gå utover antall utbetalingsdager for sykepenger etter lovens § 3-12 nr. 2.»

Fra 1999 er en tilsvarende ordning med reisetilskott innført for personer som har rett til rehabiliteringspenger.

Rikstrygdeverket (RTV) har nå tatt opp spørsmålet om å utvide ordningen med tilskott til arbeidsreise til å gjelde også ved andre lidelser og tilstander. RTV nevner bl.a. hjertelidelser, psykiske lidelser og astma, hvor det kan være behov for reisetilskott i perioder. Dette kan være et godt virkemiddel for å få visse sykmeldte tidligere tilbake i arbeid. Departementet er enig med RTV i dette.

For å gjøre tilskott til arbeidsreiser til et verktøy for trygdekontoret i arbeidet med oppfølging av sykmeldte, foreslår departementet at det kan ytes reisetilskott i alle tilfeller der dette er et alternativ til sykmelding, uavhengig av diagnose. En slik utvidelse bør også gjelde for personer som har brukt opp sykepengeretten og har rett til rehabiliteringspenger.

En utvidelse av ordningen, der reisetilskott også kan ytes ved kroniske lidelser, aktualiserer spørsmålet om å avgrense reisetilskott i tid, for eksempel tilsvarende lengde på sykepenge- eller rehabiliteringspengeperioden.

Departementet mener fortsatt at perioder med reisetilskott ikke bør medregnes i sykepengeperiodens lengde, slik at sykepengeretten brukes opp gjennom reisetilskottet. Når det gjelder rehabiliteringspenger er det heller ikke naturlig å likestille reisetilskott med rehabiliteringspenger. Begrensningen av stønadstiden gjelder bare når rehabiliteringspenger utbetales sammenhengende i ett år. Videre kan det gjøres unntak fra denne begrensningen.

Departementet er kommet til at det ikke skal innføres en begrensning av antall dager som det kan ytes tilskott til arbeidsreiser. Personer med vedvarende behov for transportstøtte bør henvises til stønadsformer som allerede er etablert i folketrygden i form av grunnstønad eller stønad til egen bil. Avgrensning mot varig behov bør skje som i dag ved at behovet for ekstra transport må være midlertidig.

Personer som er varig ufør bør også kunne få reisetilskott i stedet for sykepenger der sykmeldingsperioden ikke kan avsluttes før tilstått bil blir ferdigstilt. Det bør også kunne ytes reisetilskott i stedet for sykepenger i forbindelse med reparasjon av trygdebil.

Videre foreslås en tilsvarende utvidelse av reisetilskott isteden for rehabiliteringspenger i folketrygdloven § 10-7.

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven §§ 8-14 første ledd og 10-7 femte ledd.

4.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen anslås å gi en netto innsparing for folketrygden på 10 millioner kroner.

5 Klargjøring av reglene for beregning av arbeidsgiverperiode - folketrygdloven § 8-19

Departementet foreslår at bestemmelsen i folketrygdloven § 8-19 andre ledd presiseres, slik at det klart kommer fram at arbeidsgiverperioden skal regnes fra første fraværsdag når arbeidstaker er delvis sykmeldt.

Etter ordlyden i folketrygdloven § 8-19 andre ledd skal arbeidsgiverperioden regnes fra og med første *hele* fraværsdag som skyldes arbeidsuførhet. Dette innebærer at arbeidsgiveren ikke er forpliktet til å yte sykepengen til arbeidstaker som er borte fra arbeidet bare en del av dagen, for eksempel blir syk på jobben og går hjem. Arbeidsgiverperioden vil i et slikt tilfelle først begynne å løpe fra neste arbeidsdag. I følge Rikstrygdeverket fører lovens ordlyd fra tid til annen til misforståelser og er av enkelte blitt oppfattet slik at det ikke påløper en arbeidsgiverperiode der arbeidstakeren starter et fraværstilfelle med en delvis sykmelding. *Departementet foreslår at lovteksten presiseres slik at et klart fremgår at det også skal påløpe en arbeidsgiverperiode i slike tilfeller.*

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven § 8-19 andre ledd.

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen har ingen økonomiske eller administrative konsekvenser.

6 Omsorgspenger ved barn eller barnepassers sykdom - folketrygdloven § 9-5

Departementet foreslår at det ytes omsorgspenger til en arbeidstaker som har omsorg for barn når den som har det daglige barnetilsynet er forhindret fra å ha tilsyn med barnet fordi vedkommende følger et annet barn til utredning eller innleggelse i helseinstitusjon.

Etter folketrygdloven § 9-5 ytes det omsorgspenger til en arbeidstaker som må være borte fra arbeid på grunn av omsorg for sykt barn eller fordi barnepasser er syk. Bestemmelsen gjelder både når barnet er sykt i hjemmet og når det er innlagt i helseinstitusjon. Retten til omsorgspenger gjelder til og med det året barnet fyller 12 år. Hvis barnet er kronisk sykt eller funksjonshemmet gjelder retten til det året barnet fyller 18 år.

Bestemmelsen, slik den er utformet i dag, kan føre til praktiske problemer for familie med flere barn der den ene ektefellen er hjemmearbeidende og ett av barna trenger følge til sykehus, lege m.v.

Etter dagens regler må den av foreldrene som er arbeidstaker ledsage det syke barnet til sykehus, mens den hjemmeværende må ta seg av de andre barna. Hvis den av foreldrene som er hjemmeværende ønsker å ledsage det syke barnet til sykehus vil det ikke foreligge rett til omsorgspenger for den av foreldrene som er arbeidstaker og som tar seg av de friske barna. Dette er en unødvendig innblanding i hvordan familien ønsker å innrette seg ved slike anledninger av hensyn til enten praktiske, tilknytningsmessige eller medisinske forhold.

Departementet foreslår at reglene endres slik at det er opp til foreldrene å avgjøre hvem som skal følge det syke barnet til utredning eller til innleggelse på institusjon.

Arbeidsmiljøloven foreslås endret i samsvar med endringen i folketrygdloven.

Det vises til lovforslagene, folketrygdloven § 9-5 første ledd bokstav c og arbeidsmiljøloven § 33A.

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen antas ikke å ha nevneverdige økonomiske konsekvenser.

7 Presisering av adgangen til å få uførepensjon tilbake etter arbeidsforsøk uten nærmere saksbehandling - folketrygdloven § 12-12 tredje ledd

7.1 Innledning

Departementet foreslår at det i folketrygdloven § 12-12 tredje ledd presiseres at adgangen til å få uførepensjonen tilbake etter et arbeidsforsøk uten ordinær saksbehandling bare skal gjelde dersom trygdekontoret har fått melding om arbeidsforsøket og inntektsendringer.

7.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

Etter folketrygdloven § 12-12 tredje ledd beholder en uførepensjonist retten til pensjonen under tidsbegrenset arbeidstrening som er godkjent av arbeidsmarkedsetaten. Det samme gjelder i tre år etter at vedkommende har tatt arbeid eller oppdrag, eller har startet virksomhet. Dette gjelder selv om uførepensjonen faller helt bort. Bestemmelsen innebærer at vedkommende kan få tilbake uførepensjonen uten nærmere saksbehandling dersom en ikke har lyktes i å fortsette i arbeid. Det vil si at vedkommende har en «hvilende pensjonsrett» under arbeidsforsøket.

Det går fram av lovteksten at arbeidstrening må være godkjent av arbeidskontoret. For andre arbeidsforsøk har det vært forutsatt at adgangen til å få tilbake uførepensjonen avhenger av at det er meldt fra om inntektsendringer som følge av arbeidsforsøket, slik at pensjonen kan reguleres i samsvar med den økte inntekten. Dette har vært lagt til grunn i praksis selv om det ikke kommer til uttrykk verken i lovteksten eller i forarbeidene til bestemmelsen. Det er etablert en fast praksis for at en uførepensjonist som får satt ned uføregraden eller stoppet pensjonen etter en inntektskontroll eller lignende, ikke er omfattet av ordningen med mindre det foreligger helt spesielle grunner som kan forklare hvorfor det ikke er meldt fra om endringen tidligere.

Trygderetten har i to kjennelser av 5. og 26. november 1999, lagt til grunn at det etter folketrygdloven § 12-12 tredje ledd ikke er grunnlag for en slik begrensning som er lagt til grunn i praksis. Retten peker på at begrensningen verken går fram av lovteksten eller av forarbeidene til loven, se Ot.prp. nr. 8 (1996-97).

7.3 Departementets vurdering og forslag

Ordningen med «hvilende pensjonsrett» må baseres på tillit og samarbeid mellom trygdekontoret og uførepensjonisten, blant annet fordi pensjongivende inntekt over grunnbeløpet vanligvis fører til at uførepensjonen reduseres, jf. folketrygdloven § 12-12 første og andre ledd. Trygdekontoret har såle-

des et klart behov for informasjon om økt pensjonsgivende inntekt på grunn av økt yrkesaktivitet. Ordningen er etablert for å stimulere uførepensjonister til å forsøke seg i arbeid. Bakgrunnen er at en antar at uførepensjonister lettere vil forsøke seg i arbeid dersom de uten problemer får tilbake sin opprinnelige uførepensjon dersom arbeidsforsøket mislykkes. Dette forutsetter et visst samarbeid med trygdekontoret. Det minste en kan forlange er at trygdekontoret blir orientert om arbeidsforholdet og økte inntekter.

Dersom pensjonisten tar arbeid, men unnlater å melde fra om slike inntektsendringer, blir pensjonen ikke redusert og resultatet blir feilutbetalinger som først oppdages ved inntektskontroller. Slike feilutbetalinger kan kreves tilbake etter folketrygdloven § 22-15 eller § 22-16, og forholdet kan være straffbart etter folketrygdloven § 25-12. Hvis pensjonisten unnlater å melde fra om inntektsendringer, kan det dessuten være grunn til å tro at vedkommendes evne til å skaffe seg inntekt er større enn forutsatt da han eller hun ble innvilget uførepensjon.

Det vil etter departementets mening ikke være godt samsvar mellom de forskjellige lovbestemmelsene dersom vedkommende etter slike sanksjoner skulle kunne slutte i arbeidet og få tilbake sin opprinnelige uførepensjon uten ordinær saksbehandling. Etter departementets oppfatning bør adgangen til å få tilbake uendret uførepensjon etter arbeidsforsøk bare gjelde dem som har meldt fra om arbeidsforholdet og økt pensjonsgivende inntekt, med mindre det foreligger spesielle grunner som kan forklare hvorfor det ikke er meldt fra om inntektsendringer tidligere.

Unntak vil særlig omfatte selvstendig næringsdrivende, da det for disse kan være vanskelig å forutse hva den pensjonsgivende inntekten til enhver tid vil komme til å bli.

Departementet foreslår at § 12-12 tredje ledd endres slik at det gjøres klart at «hvilende pensjonsrett» avhenger av at uførepensjonisten har gitt trygdekontoret melding om arbeidsforholdet og økt pensjonsgivende inntekt. Videre settes det som vilkår for å opprettholde slik rett at vedkommende melder fra om senere inntektsendringer som kan føre til at pensjonen blir ytterligere redusert eller faller bort. Det kan gjøres unntak når det foreligger særlige grunner som kan forklare hvorfor det ikke er meldt fra om inntektsendringen. Endringen innebærer en stadfesting av langvarig og fast praksis. Det vises til lovforslaget.

7.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Det foreslås at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen vil ikke ha administrative og økonomiske konsekvenser.

8 Klargjøring av begrepet nødvendig utdanning for enslige forsørgere - folketrygdloven § 15-6 tredje ledd

8.1 Innledning

Departementet foreslår en klargjøring slik at det skal kunne gis overgangsstønad under nødvendig utdanning i opptil to år utover hovedperioden på tre år - uten hensyn til om det foreligger rett til utdanningsstønad.

8.2 Gjeldende rett

Formålet med stønad til enslige forsørgere er å sikre inntekten for foreldre som har aleneomsorg for små barn, og gi midlertidig hjelp til selvhjelp slik at de etter en overgangsperiode kan bli i stand til å forsørge seg ved hjelp av eget arbeid. Stønad til enslig mor eller far gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 15, og omfatter overgangsstønad, stønad til barnetilsyn, stønad til nødvendig utdanning og tilskott til flytting for å komme i arbeid.

Etter § 15-6 andre ledd kan overgangsstønad gis i en periode på tre år dersom barnet er under åtte år. Når det yngste barnet er tre år, stilles det som hovedregel krav om yrkesrettet aktivitet, det vil si at forsørgeren enten er i arbeid, er under utdanning eller står tilmeldt arbeidsformidlingen. Stønadstiden kan utvides med opptil to år når den enslige moren eller faren er under nødvendig utdanning. Folketrygdloven § 15-6 tredje ledd lyder:

«Stønadstiden kan utvides med opptil to år fram til barnet fyller åtte år når den enslige moren eller faren er under nødvendig utdanning og fyller vilkårene for rett til utdanningsstønad etter § 15-12. Utdanningen må utgjøre minst halvparten av utdanning på full tid.»

Loven § 15-12 om utdanningsstønad inneholder blant annet følgende bestemmelser:

«Stønad etter denne paragrafen gis til en enslig mor eller far som tar nødvendig utdanning eller opplæring for å bli i stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid. Det gis vanligvis ikke stønad etter at yrkeskompetanse er oppnådd.

Stønad etter denne paragrafen kan gis i forbindelse med

a) yrkesutdanning i opptil tre år,

...»

Når en enslig mor eller far har mottatt overgangsstønad og utdanningsstønad i tre år under yrkesutdanning og vilkårene for rett til utdanningsstønad dermed ikke lenger er oppfylt, kan det følgelig heller ikke gis forlenget overgangsstønad etter reglene i § 15-6 tredje ledd.

Lovens ordlyd kan oppfattes slik at hvis stønadsmottaker ikke har «tatt ut» utdanningsstønad i hovedperioden, kan stønadstiden for overgangsstønad forlenges etter § 15-6 tredje ledd.

Med en slik forståelse kan noen innrette seg bedre enn andre. Dette er en utilsiktet virkning av gjeldene regler.

Følgende eksempel viser problemstillingen:

Den enslige forsørgeren er innvilget overgangsstønad etter hovedreglen i § 15-6 andre ledd som gir stønad i en periode på tre år. Samtidig som vedkommende blir aleneforsørger begynner han eller hun på en fireårig yrkesutdanning og blir innvilget utdanningsstønad. Da hovedperioden på tre år er over, har den enslige forsørgeren «brukt opp» retten til utdanningsstønad, men har et år igjen av sin fireårige utdanning. Utvidelse av stønadsperioden kan ikke innvilges, da vedkommende ikke fyller vilkårene for fortsatt utdanningsstønad. Dersom den enslige forsørgeren hadde valgt å ikke «ta ut» utdanningsstønad, for eksempel det første skoleåret, kunne han eller hun ha fått fortsatt overgangsstønad det siste året av utdanningen.

8.3 Departementets vurdering og forslag

Etter lovens ordlyd er det et vilkår for rett til utvidet overgangsstønad i opptil to år at den enslige forsørgeren er under nødvendig utdanning og fyller vilkårene for utdanningsstønad etter § 15-12.

På denne bakgrunn kan det bli noe tilfeldig om det foreligger rett til utvidet overgangsstønad eller ikke. Hvorvidt den enslige forsørgeren har mottatt utdanningsstønad bør ikke være avgjørende for om vedkommende kan få forlenget perioden med overgangsstønad.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at henvisningen i § 15-6 tredje ledd, om at vilkårene for rett til utdanningsstønad etter § 15-12 må være oppfylt, tas ut. Det foreslås at det i § 15-6 tredje ledd presiseres direkte hva som ligger i begrepet nødvendig utdanning. Dermed blir adgangen til å utvide stønadsperioden med opptil to år under nødvendig utdanning uavhengig av når man benytter seg av utdanningsstønad som er begrenset til yrkesutdanning i opptil tre år. Utvidelsen av perioden for overgangsstønad med opptil to år blir fortsatt begrenset til nødvendig utdanning eller opplæring for å bli i stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid. Det gis vanligvis ikke stønad etter at yrkeskompetanse er oppnådd.

Forslaget innebærer således ingen endret forståelse av begrepet «nødvendig utdanning».

I utjamningsmeldinga (St.meld. nr. 50 for 1998-99) punkt 9.2.2.2 varsles det at man bør se nærmere på begrepet nødvendig utdanning for å kunne få utvidet stønadstid. Departementet vil komme tilbake til spørsmålet i handlingsplanen for oppfølging av utjamningsmeldinga, våren 2001.

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven § 15-6 tredje ledd.

8.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet foreslår at endringen trer i kraft straks. Endringen har ikke administrative eller økonomiske konsekvenser av betydning. Ved å «innrette seg» ved uttak av utdanningsstønad, vil man kunne oppnå det samme i dag.

9 Lovhjemmel som gir trygdeetaten mulighet til å fastsette retningslinjer for aktive tiltak for å etterprøve tilståtte ytelser - folketrygdloven § 21-6 første ledd

9.1 Innledning

I revidert budsjett for 2000 legges det opp til at en i større grad skal forsøke å reaktivisere personer som allerede er tilstått uførepensjon med sikte på tilbakeføring til arbeid. Se St.prp. nr. 61 (1999-2000) og Innst. S. nr. 220 (1999-2000) under kap. 2660 Uførhet.

Departementet foreslår at det innføres en særskilt hjemmel for at det kan fastsettes retningslinjer for tiltak for å etterprøve behovet for tilståtte ytelser.

9.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

Etter folketrygdloven § 21-6 første ledd kan det gjøres nytt vedtak dersom det skjer en endring i forhold som er av betydning for retten til den ytelsen vedkommende mottar. Tilsvarende bestemmelse i gammel folketrygdlov § 8-5 tredje ledd hadde følgende tilføyelse: «Etter nærmere retningslinjer fra Rikstrygdeverket kan også bestemte typer saker tas opp til etterprøving for å vurdere om forholdene har endret seg.» Bestemmelsen ble tatt inn med virkning fra 1. januar 1993 med henblikk på et prosjekt for reaktivisering av uførepensjonister. Bestemmelsen ble ikke tatt inn i ny folketrygdlov § 21-6.

9.3 Departementets vurdering og forslag

I revidert budsjett for 2000 legges det opp til at en i større grad skal forsøke å reaktivisere personer som allerede er tilstått uførepensjon. I dag gir folketrygdloven § 21-6 første ledd som nevnt hjemmel til å prøve saken på nytt når det skjer en endring i de forhold som har vært avgjørende ved fastsettelsen av uførepensjonen. Tiltak i forbindelse med forsøk på å reaktivisere uførepensjonister vil kreve at trygdeetaten setter i verk tiltak overfor grupper som man vurderer det er mulig å få ut i arbeidslivet igjen. *Departementet mener det bør fastsettes en særskilt lovhjemmel for å fastsette retningslinjer for dette arbeidet. Lovteknisk foreslås at det gis en tilføyelse i første ledd om at det kan fastsettes retningslinjer om at bestemte typer saker kan tas opp til etterprøving for å vurdere om forholdene har endret seg.*

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven § 21-6 første ledd.

9.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen vil i seg selv ikke få administrative og økonomiske konsekvenser av betydning. I

den utstrekning det settes i verk reaktivering av uførepensjonister av et visst omfang, vil det påløpe administrative kostnader og innsparinger på stønadsbudsjettet på sikt. Departementet vil komme tilbake til dette.

10 Hjemmel for rutinemessige meldinger om innskriving i og utskriving av sosial- og helseinstitusjoner mv. - folketrygdloven § 21-6 nytt fjerde ledd

10.1 Innledning

Opphold i sosial- og helseinstitusjoner mv. kan føre til at løpende ytelser fra folketrygden skal reduseres eller falle bort. For å sikre rett ytelse gir slike institusjoner etter pålegg fra trygdens organer rutinemessige meldinger om innskriving og utskriving av klienter. *Departementet foreslår at denne meldepikten presiseres i et nytt fjerde ledd i folketrygdloven § 21-6.*

10.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

En løpende ytelse fra folketrygdens kan bli redusert eller falle bort når den berettigede oppholder seg i helseinstitusjoner, aldershjem, boformer for heldøgns omsorg og pleie og fengsler. Bakgrunnen er at institusjonen dekker vedkommendes behov under institusjonsoppholdet. For pensjonsytelsene, rehabiliteringspenger, attføringspenger, sykepenger, grunnstønad og hjelpestønad er dette direkte regulert i folketrygdloven, men også fødselspenger og stønader til enslig mor eller far kan falle bort fordi hovedvilkåret om at vedkommende skal ha omsorgen for barnet ikke lenger er oppfylt. De viktigste bestemmelsene er beskrevet nedenfor.

Grunnstønad og hjelpestønad faller etter folketrygdloven § 6-8 bort når en stønadmottaker oppholder seg i en institusjon eller boform for heldøgns omsorg og pleie etter sosialtjenesteloven, kommunehelsetjenesteloven, sykehusloven eller lov om psykisk helsevern. Det vil blant annet si helseinstitusjoner, aldershjem og behandlingshjem for rusmiddelmisbrukere. Det samme gjelder for opphold i fengsel. Stønaden faller vanligvis bort fra kalendermåneden etter at oppholdet tar til.

Sykepenger blir redusert med 50 prosent fra den fjerde måneden etter innleggelse i en helseinstitusjon dersom vedkommende får fri forpleining av det offentlige, se folketrygdloven § 8-53. Retten til sykepenger faller bort under opphold i fengsel, se folketrygdloven § 8-54.

Folketrygdens pensjonsytelser og rehabiliteringspenger blir som hovedregel redusert fra den andre måneden etter innleggesmåneden under langtidsopphold som skal vare mer enn fem måneder, i helseinstitusjon under statlig eller fylkeskommunal forpleining og under opphold i fengsel, se folketrygdloven §§ 3-27, 3-28 og 3-29. Fra mai 1997 gjelder ordningen ikke lenger under opphold i somatiske sykehusavdelinger siden slike opphold sjelden varer over fem måneder. For opphold i kommunale institusjoner betaler beboerne vederlag. Rehabiliteringspenger faller helt bort under fengselsopphold, se folketrygdloven § 10-13.

Attføringspenger blir under opphold i institusjon med fri forpleining redusert etter de samme regler som rehabiliteringspenger, men ytelsene blir redusert fra den første måneden etter innleggelsen, se folketrygdloven §§ 11-13 og 11-14.

Som det går fram skal de aktuelle ytelsene i mange tilfeller reduseres eller falle bort forholdsvis kort tid etter at institusjonsoppholdet tar til. For å sikre rett ytelse og unngå feilutbetalinger har trygdeetaten derfor pålagt de aktuelle institusjonene å rutinemessig melde fra om innskriving og utskrivning innen sju dager. Det har blitt reist spørsmål om hjemmelen for denne meldeplikten.

Hovedbestemmelsene om trygdeetatens rett til å innhente opplysninger står i folketrygdloven § 21-4 første ledd. Bestemmelsen gir trygdeetaten rett til å innhente nødvendige opplysninger fra blant andre offentlige myndigheter og behandlingspersonell ved behandling av krav om ytelser fra folketrygden. De som blir pålagt å gi opplysninger plikter å gjøre dette uten godtgjørelse. Etter ordlyden er bestemmelsen begrenset til opplysninger i forbindelse med behandling av krav om ytelser, men må også kunne gjøres gjeldende når endrede forhold kan ha betydning for retten til eller størrelsen på en løpende ytelse. Institusjonen må anses å ha plikt til å gi trygdeetaten informasjon om navngitte klienter som mottar en løpende ytelse fra folketrygden. Det kan imidlertid reises spørsmål om trygdeetaten har adgang til å pålegge de aktuelle institusjonene å *rutinemessig* melde fra om innskriving og utskrivning når pålegget ikke er knyttet til en bestemt person. For dagpenger under arbeidsløshet og attføringspenger har sysselsettingsloven § 37 tilsvarende bestemmelser.

Folketrygdloven § 21-6 har bestemmelser om opplysningsplikt ved endrede forhold som har betydning for retten til eller størrelsen på løpende ytelser fra folketrygden. Denne bestemmelsen regulerer imidlertid bare opplysningsplikten for den som mottar ytelsen, og gir ikke hjemmel for å pålegge institusjonen noen meldeplikt. Etter folketrygdloven § 21-14 gjelder § 21-6 også for arbeidsmarkedsetaten for så vidt gjelder ytelser ved yrkesrettet attføring.

10.3 Departementets vurdering og forslag

Det er klart at trygdens organer har behov for å få rask informasjon om innskriving i og utskrivning av visse institusjoner slik at feilutbetalinger kan unngås. Alle som mottar en løpende ytelse fra folketrygden, har plikt til å melde fra om endrede forhold av betydning for retten til eller størrelsen på den ytelsen vedkommende mottar. En må imidlertid regne med at mange som oppholder seg i institusjon, vil kunne unnlate å melde fra om oppholdet. Uten en rutinemessig informasjon fra de aktuelle institusjonene om innskriving vil antallet feilutbetalinger sannsynligvis øke betydelig.

For trygdeetaten, arbeidsmarkedsetaten og for den enkelte stønadsmottaker er det av betydning at antallet feilutbetalinger er så lite som mulig. Feilutbetalinger kan føre til økonomiske problemer for den det gjelder, enten fordi det feilutbetalte beløpet blir krevd tilbake etter at det er forbrukt, eller fordi vedkommende etter utskrivning fortsatt får redusert ytelse. Økt antall feilutbe-

talinger vil medføre merarbeid og merutgifter. Dette skyldes at antallet tilbakekrevingssaker vil øke uten at det er mulig å inndrive alt som blir feilutbetalt.

På denne bakgrunn foreslår departementet at dagens ordning gis direkte lovhemmel slik at trygdens organer sikres rutinemessige meldinger om institusjonsopphold som har betydning for retten til eller størrelsen på ytelser fra folketrygden.

Det vises til lovforslaget, folketrygdloven § 21-6 nytt fjerde ledd.

10.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet foreslår at lovendringen trer i kraft straks. Endringen er en lovfesting av gjeldende praksis og vil ikke få økonomiske eller administrative konsekvenser.

11 Virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon når det foreligger rett til sykepenge - folketrygdloven § 22-12 andre ledd

11.1 Innledning

Departementet foreslår at ordlyden i folketrygdloven § 22-12 andre ledd presiseres slik at virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon er fra og med den måneden retten til sykepenge utløper.

11.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

Folketrygdloven § 22-12 andre ledd regulerer virkningstidspunkt for utbetaling av uførepensjon når vedkommende har hatt rett til sykepenge. Etter fast praksis ble bestemmelsen før en aktuell trygderettskjennelse praktisert slik at virkningstidspunktet for uførepensjonen ble fastsatt til den første i den måneden vedkommendes sykepengerettigheter utløper. Dette ble gjort også i de tilfellene sykepengene var den laveste av de to ytelsene. Dersom vedkommende frasa seg retten til sykepenge for å få igangsatt uførepensjonen tidligere, ble det likevel fastsatt et fiktivt opphørstidspunkt som om vedkommende hadde benyttet seg av sykepengeretten.

Trygderetten la i kjennelse avsagt 1. oktober 1999 til grunn at Rikstrygdeverkets retningslinjer for praktisering av bestemmelsen i folketrygdloven § 22-12 andre ledd var i strid med lovens ordlyd. Slik retten ser det knytter virkningstidspunktet for uførepensjon etter bestemmelsens ordlyd seg til om vedkommende faktisk mottar sykepenge og ikke til retten til sykepenge. Praktiseringen av bestemmelsen er endret i overensstemmelse med kjennelsen, slik at uførepensjon utbetales fra og med den måned utbetalte sykepenge opphører. Vedkommende kan dermed frasi seg sykepengene for å få igangsatt uførepensjonen før sykepengeperioden utløper.

11.3 Departementets vurdering og forslag

Departementet foreslår at ordlyden i § 22-12 andre ledd presiseres, slik at virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon ved overgang fra sykepenge til uførepensjon er fra og med den måneden retten til sykepenge utløper. Endringen innebærer en stadfesting av tidligere langvarig og fast praksis. Det vises til lovforslaget.

11.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Det foreslås at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen vil ikke ha administrative og økonomiske konsekvenser.

12 Trygderetten skal kunne omgjøre et påanket vedtak til ugunst for den ankende part - trygderettsloven § 20 andre ledd

12.1 Innledning

Etter gjeldende bestemmelser har Trygderetten begrenset kompetanse til å omgjøre et påanket vedtak. Retten kan ikke treffe vedtak om at en tilstått ytelse skal reduseres eller falle bort, selv om retten finner at lovens vilkår for å gi ytelser ikke er oppfylt. *Departementet foreslår at Trygderetten gis adgang til å treffe den avgjørelse som etter loven synes riktig, selv om dette skulle gå i partens disfavør.* Endringen vil bidra til å sikre ensartet praksis i trygdesaker på landsbasis og likebehandling for den enkelte i forhold til trygderettigheter.

12.2 Gjeldende rett. Bakgrunn

Etter trygderettsloven § 20 andre ledd kan retten gå utover partenes påstander hvis det er til *gunst* for den ankende part. Retten kan f.eks. tilstå full uførepensjon der trygdeetaten har fastsatt uføregraden til 50 prosent og den ankende part krever 80 prosent av full pensjon. Derimot kan retten ikke treffe vedtak om at uførepensjonen skal falle bort fordi vilkårene ikke anses oppfylt.

En ankedomstol er bundet av partenes påstander i saker som partene har fri rådighet over (tvistemålsloven §§ 85 og 383). At det kan omgjøres til gunst betyr derfor at Trygderetten står friere enn de overordnede domstoler gjør ved overprøving av avgjørelser i sivile saker. Derimot kan verken Trygderetten eller de ordinære domstoler treffe en avgjørelse som er mindre gunstig for den ankende part/saksøker enn trygdeetaten/saksøkte krever.

Ved klage etter *forvaltningslovene* derimot klageinstansen *ikke* bundet av partenes påstander, jf. fvl § 34. Når det gjelder endringer i klagerens *disfavør*, følger det imidlertid en viss begrensning i kompetansen av paragrafens andre ledd tredje punktum. Etter denne bestemmelsen må det bare foretas endringer til skade for klageren når «dennes interesser finnes å måtte vike for omsynet til andre privatpersoner eller offentlige interesser». I Ot.prp. nr. 3 for 1976-77 s. 96 heter det om denne endringsadgangen blant annet:

«Et særlig problem reiser seg dersom klageinstansen ønsker å endre vedtaket til skade for klageren. Riktignok vil klageren være oppmerksom på at saken ikke kan anses som ferdigbehandlet fra administrasjonens side i og med at vedtaket er påklaget. På den annen side vil det ofte virke urimelig for parten at han etter f.eks. å ha klaget over å ha fått for lite eller pålagt for mye, får enda mindre eller blir pålagt enda mer. Etter Justisdepartementets mening må det likevel være klart at klageinstansen som utgangspunkt bør ha kompetanse til å endre underinstansens vedtak til skade for klageren. Klageinstansen har en alminnelig plikt til å påse at underinstansens vedtak er lovlig, og at det følger de retningslinjer som er trukket opp gjennom lovgivning og på annen måte... .»

Dette innebærer at den nevnte kompetansebegrensningen ved overprøving etter forvaltningsloven i praksis bare i liten grad få betydning. For at klageorganet skal kunne endre det påklagede vedtaket, må imidlertid klageren få melding om endringen innen tre måneder etter at underinstansen mottok klagen (fvl § 34 tredje ledd).

Spørsmålet om omgjøring i den ankende parts disfavør i saker for Trygderetten ble tatt opp i forarbeidene til trygderettsloven (Ot.prp. nr. 5 for 1966-67). Departementet ga den gang uttrykk for (s. 26) at det ikke forelå noe særlig behov for en adgang for retten til å gå utover påstandene til ugunst for den som anker.

Spørsmålet om omgjøring til ugunst ble behandlet på nytt i Ot.prp. nr. 25 (1992-93) Ankeordningen i trygdesaker, der det ble lagt til grunn at en slik endring ville kunne ha en positiv effekt. Det uttales blant annet:

«Etter departementets oppfatning viser utviklingen at det ville være hensiktsmessig om Trygderetten også kunne avgjøre en sak til ugunst. Med en slik endring ville Trygderetten kunne vurdere rettsanvendelsen i sin helhet.

Departementet mener spørsmålet bør vurderes nærmere. Selv om en slik endring vil kunne påføre Trygderetten merarbeid i den enkelte sak, kan man ikke se bort fra at antall saker som påankes kan bli redusert.

Etter departementets vurdering må Trygderetten nå likevel først søke å få nedarbeidet restansene. Departementet vil derfor vente med et lovforslag på dette punkt.»

Sosialkomiteen kommenterte ikke spørsmålet om omgjøring til ugunst ved behandlingen av odelstingsproposisjonen, jf. Innst. O. nr. 43 for 1992-93.

12.3 Departementets vurdering og forslag

I årene etter 1996 har Trygderetten nedarbeidet sine restanser kraftig, slik at antall saker til behandling nå må anses som normalbeholdningen (ca. 1500 saker). Som en følge av dette er også den gjennomsnittlige behandlingstiden vesentlig nedkortet. Departementet antar derfor at spørsmålet om Trygderetten bør kunne treffe avgjørelser til ugunst kan tas opp til ny vurdering i tråd med uttalelsen i Ot.prp. nr. 25 for 1992-93.

En av Trygderettens funksjoner er å bidra til ensartet praksis i trygdesaker på landsbasis og likebehandling for den enkelte i forhold til trygderettigheter. Betydningen av dette har økt ved delegering av avgjørelsesmyndighet i trygdeetaten. Bare et mindretall av sakene i Trygderetten har vært undergitt forberedende behandling i Rikstrygdeverket.

Etter gjeldende regler er Trygderetten som nevnt avskåret fra å treffe avgjørelser til ugunst for den ankende part, og har derfor ikke mulighet til å korrigere eventuell lovstridig praksis i liberal retning. Departementet finner det naturlig at retten får adgang til å ta opp saken i sin fulle bredde også i den form at retten får adgang til å treffe den avgjørelse som etter loven synes riktig, selv om dette skulle gå i partens disfavør. Dette vil kunne bidra til at det ikke utvikler seg ulik praksis fra det ene fylket til det andre. Ansvar for lik praksis i trygdesaker påhviler likevel i første instans Rikstrygdeverket og fyl-

kestrygdekontorene. Dette følger allerede av at det bare er et fåtall saker som kommer til behandling i Trygderetten.

En virkning av at Trygderetten eventuelt gis adgang til å omgjøre til ugunst, vil kunne være at stønadstakere unnlater å bringe sin sak inn for Trygderetten. Dette kan være personer som regner med at det er små muligheter for å få økte ytelser ved en behandling i retten. I tillegg kunne man få et visst antall personer som av engstelse unnlater å anke. I denne gruppen vil det kunne befinne seg personer som går glipp av ytelser som de har krav på. En slik virkning er ikke ønskelig. Ved vurderingen av det tilsvarende spørsmål når det gjaldt klageorganets myndighet i klagesaker etter forvaltningsloven, fant man likevel at hensynet til å sikre vedtak i samsvar med loven måtte gå foran (jf. sitatet fra Ot.prp. nr. 3 for 1976-77 ovenfor). Etter departementets syn bør dette ha gjennomslag også i forhold til saker for Trygderetten.

I denne forbindelse bemerkes for øvrig at Rikstrygdeverket i forbindelse med behandlingen av det aktuelle spørsmålet i Ot.prp. nr. 25 for 1992-93 ga uttrykk for at ankefrekvensen neppe vil bli særlig påvirket av at Trygderetten får adgang til å treffe avgjørelser til ugunst for den ankende part (proposisjonsens punkt 4.2). Det antas likevel at en endring vil kunne føre til noe redusert sakstilgang til Trygderetten.

Saker som i tilfelle vil bli avgjort til ugunst for den ankende part, vil måtte avgjøres med full grunngeving. Dette vil innebære en arbeidsmessig merbelastning i Trygderetten, idet slike saker i dag avgjøres med forenklet kjennelse ved at Trygderetten stadfester ankemotpartens avgjørelse uten grunngeving, jf. trygderettsloven § 21 tredje ledd. Det er således usikkert om en endring vil øke eller redusere arbeidsbelastningen for Trygderetten totalt sett.

Departementet er etter en samlet vurdering kommet til at argumentene for en endring av ankereglene som mer tungtveiende enn motargumentene. *Det foreslås derfor at trygderettsloven § 20 andre ledd endres slik at Trygderetten gis adgang til å omgjøre saker til ugunst for den ankende part.* Det forutsettes imidlertid ikke at Trygderetten aktivt skal gå inn i enhver sak og kontrollere at avgjørelsen i alle henseender er i samsvar med reglene. Lovforslaget formuleres derfor slik at retten kan endre det påankede vedtaket til skade for parten dersom det er klart at vilkårene for ytelser ikke er oppfylt eller at ytelsene må begrenses i forhold til det som er lagt til grunn i det påankede vedtaket. Retten vil da kunne endre vedtaket også i andre henseender enn det forhold som anken direkte gjelder. F. eks. vil retten kunne endre virkningstidspunktet for en ytelse, selv om anken bare gjelder fastsettingen av ytelsen. Det vises til lovforslaget.

I tilknytning til lovforslaget har departementet vurdert om trygderettsloven i likhet med forvaltningsloven bør angi en frist for å kunne treffe avgjørelser til ugunst. For at klageorganet skal kunne treffe slik avgjørelse etter forvaltningsloven, må melding om det negative vedtaket sendes klageren innen tre måneder etter at underinstansen mottok klagen. Hensikten er å unngå at en endring fører til vesentlige eller urimelige forstyrrelser i tilfelle hvor klageren har innrettet seg etter vedtaket.

Departementet antar imidlertid at de hensyn som ligger bak forvaltningslovens omgjøringsfrist, i alt vesentlig ikke har gyldighet i trygdesaker, spesielt ikke i de sakstyper der en omgjøring til ugunst må anses særlig nærliggende.

Dette gjelder saker om uførepensjon og andre sakstyper, der det forutsettes at visse vilkår kontinuerlig er oppfylt. Stønadstakeren må her være forberedt på å kunne miste ytelsen dersom vilkårene ikke lenger er oppfylt. Det vil da bære galt av sted å etablere en sterkere beskyttelse for saker der vilkårene ikke på noe tidspunkt har vært til stede, slik situasjonen oftest vil være i saker der adgangen til omgjøring til ugunst i tilfelle vil bli nyttet. Departementet finner derfor at slik omgjøring bør skje uten hinder av en frist for dette.

En frist for omgjøring av saker for Trygderetten ville under enhver omstendighet måtte settes betydelig romsligere enn tremånedersfristen etter forvaltningsloven. Behandlingsmåten for en anke til Trygderetten innebærer at en omgjøring rent faktisk ikke vil kunne skje innen tre måneder etter at anken ble fremsatt for trygdekontoret. Det kan i den forbindelse blant annet pekes på prosedyrene etter trygderettsloven § 13 med forelegging av utkast til oversendelsesbrev for den ankende part.

Når det gjelder virkningene av at Trygderetten treffer en avgjørelse til ugunst for den ankende part, bemerkes at det i slike saker ikke vil være aktuelt med tilbakekreving av for meget utbetalt ytelse (med mindre den ankende part har opptrådt uredelig). Som hovedregel vil en omgjøring bare ha virkning framover i tid.

Etter trygderettsloven § 20 første ledd skal en part gis adgang til å uttale seg om forhold som er til ugunst for parten, men som det antas at vedkommende ikke er kjent med. Trygderetten har reist spørsmål om praktisering av denne bestemmelsen i forhold til eventuelle avgjørelser til ugunst i samsvar med lovforslaget her. Departementet antar at selve det forhold at retten anser det aktuelt å treffe vedtak til ugunst ikke innebærer at saken må forelegges parten. I forbindelse med at det opplyses om ankeadgangen, må det også opplyses om muligheten for endring til ugunst, slik at dette aldri vil være et forhold parten er ukjent med. Det bemerkes ellers at dersom det er nye faktiske opplysninger som er bakgrunnen for at omgjøring synes aktuelt, bør det nok i regelen innhentes uttalelse. Dersom bakgrunnen er en annen rettslig vurdering, kan det derimot vanligvis ikke være aktuelt å forelegge dette for parten. F. eks. synes det ikke grunn til å forelegge saken for parten dersom retten på samme faktiske grunnlag kommer til at parten ikke fyller vilkårene for uførepensjon, mens trygdeetaten har gitt pensjon med lavere uføregrad.

Ved avgjørelser til ugunst for parten vil Trygderetten kunne velge å treffe et endelig vedtak selv eller oppheve det påankede vedtaket og hjemvise saken til ny behandling i trygdeetaten.

12.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Det foreslås at lovendringen som gir Trygderetten adgang til å omgjøre til ugunst for den ankende part skal tre i kraft 1. april 2001, og at den gis virkning bare for anker som settes fram tidligst nevnte dato. Dette vil gjøre det mulig for trygdeetaten å gi dem som vurderer å anke informasjon om endringen.

I den utstrekning adgangen til omgjøring til ugunst nyttes, vil endringen kunne føre til mindre innsparinger for folketrygden. De administrative konsekvensene er usikre. Endringen vil medføre merarbeid for Trygderetten i saker hvor retten omgjør til ugunst, men kan på den annen side gi en noe redusert

sakstilgang. Det antas etter omstendighetene at verken administrative eller økonomiske konsekvenser vil ha en slik størrelsesorden at det gir grunnlag for budsjettmessige endringer.

13 Spørsmålet om å ta inn i folketrygdloven en bestemmelse om beskyttelse av opptjente rettigheter

13.1 Innledning. Innst. O. nr. 46 for 1996-97 om ny folketrygdlov

Etter folketrygdloven § 25-14 kan rettigheter etter loven endres, innskrenkes eller oppheves ved senere lov. Bestemmelsen tilsvarende § 18-11 i den gamle folketrygdloven. I Innst. O. nr. 46 pkt. 25.1 slutter flertallet i sosialkomiteen seg til denne bestemmelsen, men uttaler samtidig:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, viser til at Trygdelovutvalget har foreslått at bestemmelsen som i lovforslaget er § 25-14, skal lyde:

«Rettigheter etter denne loven kan endres eller oppheves ved senere lov.

Opptjente rettigheter kan ikke innskrenkes eller oppheves.»

Flertallet ber Regjeringen foreta en ny vurdering av om det kan være hensiktsmessig å innta i § 25-14 en eksplisitt bestemmelse om at opptjente rettigheter ikke kan innskrenkes eller oppheves.»

Trygdelovutvalgets forslag ble ikke fulgt opp i framlegget til ny folketrygdlov, blant annet på bakgrunn av følgende vurdering fra lovavdelingen i Justisdepartementet:

«Vi har merket oss at utvalget i utkastet § 1-4 annet ledd har foreslått en bestemmelse om at opptjente rettigheter ikke kan innskrenkes eller avskaffes. Etter det vi forstår, er hensikten med dette å opplyse om hovedprinsippene m h t trygderettigheters grunnlovsværn.

Det kan stilles spørsmålsteget ved hensiktsmessigheten av en slik bestemmelse. Hvilke begrensninger grunnloven innebærer for adgangen til å foreta innskrenkning av trygderettigheter gjennom lovendring, vil i mange situasjoner være usikkert, jf bl a professor Asbjørn Kjønstads utredning om trygderettighetenes grunnlovsværn (Vedlegg til NOU 1984: 10).

På denne bakgrunn kan det synes uheldig å forsøke å lovfeste et hovedprinsipp gjennom en kortfattet bestemmelse. Dette gjelder særlig når den foreslåtte bestemmelsen i seg selv vanskelig kan sies å være klar. Det er ikke åpenbart hva som ligger i «opptjente rettigheter» og at disse ikke kan «innskrenkes eller oppheves».

I tråd med henstillingen fra komiteflertallet har departementet tatt spørsmålet opp til ny vurdering. Spørsmålet er blant annet vurdert i lys av Høyesteretts plenumsdommer 8. november 1996 om grunnlovsmessigheten av overgangsreglene for pensjonsendringene i 1991-92. En viktig del av bakgrunnen har videre vært Stortingets behandling av et forslag fra representanten Carl I. Hagen om etablering av en tilsvarende bestemmelse i Grunnloven (Dok. nr. 12 for 1995-96 og Innst. S. nr. 25 for 1999-2000).

13.2 Høyesterettsdommene 8. november 1996

Pensjonsendringene i 1991-92 omfattet:

- Inntektsprøving av forsørgingstillegg for pensjonister med inntekt over et fribeløp (fra 1.5.91).
- Redusert poengopptjening for inntekt mellom 6 og 8 G (fra 1.1.92).

De nye reglene fikk virkning også for løpende pensjoner. Tilståtte forsørgingstillegg ble satt ned eller falt bort på grunn av inntektsprøvingen. Uføre- og etterlattepensjonister fikk justert poengtallet for antatte framtidige opptjeningsår etter 1991, og eventuelt redusert tilleggspensjon. Nominell utbetaling fra folketrygden ble likevel ikke satt ned. Differansen mellom gammel ytelse og ny, omregnet ytelse ble gitt som et garantitillegg, som etterhvert falt bort som følge av G-regulering av den nye ytelsen. Dette ga en gradvis overgang til det nye stønadsnivået.

I plenumsdommene 8. november 1996 fant Høyesterett at overgangsreglene ikke stred mot Grunnloven. Et mindretall mente at trygderettigheter *ikke* hadde grunnlovsværn. *En* dommer antok at tilleggspensjonen var beskyttet fordi den forutsatte innbetalt avgift. Flertallet i Høyesterett mente at trygdeytelser *i prinsippet var beskyttet av grunnloven*, men at grunnlovsmessigheten av en endring måtte vurderes fra sak til sak etter en totalvurdering der en rekke ulike hensyn trekkes inn. Det avgjørende vil være hvorvidt en lovendring framtrer som en klart urimelig eller urettferdig tilbakevirkning.

Flertallet la vekt på Stortingets økonomiske handlefrihet og behovet for å kunne foreta omprioriteringer innenfor trygdesystemet. Man fant at de hensyn som hadde særlig vekt ved pensjonsendringene - likebehandling av pensjonister før og etter endringene og å unngå administrative problemer med to regelsett samtidig - var hensyn som kunne gjøre inngrep tillatt. Flertallet la også vekt på at nivået på ytelsene ble opprettholdt i overgangsperioden, slik at justeringen av ytelsene til det nye nivået ikke skjedde for brått. Flertallet synes også å ha lagt vekt på at endringene skjedde med en sosial profil, og at utslagene for den enkelte gjennomgående var moderate.

13.3 Innst. S. nr. 25 for 1999-2000

I Innst.S. nr. 25 for 1999-2000 behandles et grunnlovsforslag fra representanten Carl I. Hagen om beskyttelse av «oparbeidede Trygde-og Pensionsrettigheter». Kontroll- og konstitusjonskomiteens flertall, alle unntatt Fremskrittspartiets representanter, viser innledningsvis til at forslaget ble fremmet mens rettstilstanden når det gjaldt trygderettighetenes grunnlovsværn ennå ikke var avklart. Etter høyesterettsdommene 8. november 1996 er situasjonen endret. Det bemerkes videre:

«Flertallet konstaterer videre at Høyesterett gjennom den viktige avklaringen som fremgår av dommene, har slått fast at trygdeytelser har grunnlovsværn. De lovendringene som Høyesterett tok stilling til ble særlig vurdert i forhold til Grunnloven § 97 om at ingen lov må gis tilbakevirkende kraft. Det følger av dommene at tilbakevirkningsforbudet i Grunnloven § 97 rammer den lovendring som framtrer som klart urimelig eller urettferdig.

Flertallet registrerer at forslagsstilleren i sin begrunnelse i stor grad tar utgangspunkt i spørsmålet om Grunnloven § 97 kommer til anvendelse. I det Høyesterett i plenumsdommene har kommet til at bestemmelsen får anvendelse, finner flertallet således at de hensyn som forslagsstilleren viser til i sin begrunnelse er ivaretatt gjennom den klargjøringen av rettstilstanden som følger av høyesterettsdommene.

Flertallet merker seg at Høyesterett viser til at folketrygden utgjør en betydelig del av samfunnsøkonomien i det utgiftene til folketrygden er omtrent en tredjedel av statens samlede utgifter. Flertallet registrerer videre at Høyesterett i sin begrunnelse også vektlegger den betydelige handlefrihet som Stortinget skal ha gjennom kontroll med og herredømme over statens finanser på inntekts- og utgiftssiden, jf. Grunnloven § 75 a og d.

Flertallet vil ellers bemerke at det med utgangspunkt i forslagets ordlyd vil kunne være usikkerhet knyttet til hvordan bestemmelsen skal forstås, ikke minst vil denne usikkerheten være knyttet til formuleringen «oparbeidede» trygde- og pensjonsrettigheter.

Flertallet finner således etter en samlet vurdering ikke å kunne støtte forslaget.»

I samsvar med innstillingen ble grunnlovsforslaget 30. november 1999 avvist av Stortinget.

13.4 Departementets vurdering

De grunner som etter komiteflertallets mening talte mot å ta inn en «verneparagraf» i Grunnloven (Innst. S. nr. 25 for 1999-2000), vil i enda sterkere grad gjøre seg gjeldende i forhold til å ta inn en tilsvarende bestemmelse i folketrygdloven. Når det gjelder problemene knyttet til eventuelle uklarheter ved innholdet i en slik bestemmelse, vil man eventuelt, med utgangspunkt i folketrygdloven, kunne gi en definisjon av opptjente eller opparbeidede rettigheter. Det vil likevel neppe være til å unngå at det gis rom for ulike tolkninger, slik at en bestemmelse i seg selv kan gi opphav til tvil, uenighet og rettssaker. En bestemmelse om vern mot endringer basert på en definisjon som nevnt vil dessuten delvis måtte gå på tvers av det grunnlovsvern Høyesterett har etablert, og derfor kunne bidra til å skape tvil om rettstilstanden på området. Grunnlovsvernet etter høyesterettsdommene 8. november 1996 er et generelt vern mot overgrep fra Stortingets side, og skiller ikke mellom ulike typer ytelser eller hvordan retten til disse ytelsene er etablert (opparbeidet/ikke opparbeidet).

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at de beste grunner taler for at det ikke tas inn en bestemmelse i folketrygdloven om vern for opptjente eller opparbeidede trygderettigheter.

Del II
Beredskap og krisetiltak på trygdeområdet

14 Forslag om etablering av beredskapsbestemmelser i folketrygdloven - folketrygdloven §§ 25-16 til 25-19

14.1 Innledning

Departementet legger her fram forslag til beredskapsbestemmelser i folketrygdloven.

Forslagene gjelder tiltak ved kriser i krig og i fredstid og er som følger:

- Hjemmel for planplikt og beordringsplikt for trygdeetatens organer og ansatte, ny § 25-16.
- Hjemmel for unntak fra ordinære regler for tilståelse og utmåling av trygdeytelser, reduksjoner i ytelsenens beløpsmessige størrelse og tilpasninger i utbetalingsreglene, ny § 25-17 første og andre ledd.
- Bestemmelser som muliggjør unntak fra ordinær saksbehandlingsmåte og hjemmel til organisatoriske endringer, ny § 25-17 fjerde ledd.
- Hjemmel for å kunne utstede rekvisisjoner for naturalytelser, ny § 25-17 tredje ledd.
- Hjemmel for å beordre personell i trygdeetaten til arbeid ved annet trygdeorgan eller i helse- og sosialomsorgen, ny § 25-18.

14.2 Lovforslagets bakgrunn

En prosjektgruppe nedsatt av Sosial- og helsedepartementet la 10. juli 1997 fram en rapport om sosial og helsemessig beredskap, hvor trygdeberedskapen også ble vurdert. Trygdeforvaltningens plass innenfor totalforsvaret og sektorens plass i forhold til beredskap og innsats ved katastrofer og kriser i fred har tidligere ikke vært utredet. Rapporten inneholdt også lovutkast til en ny sosial- og helseberedskapslov. Rapporten er fulgt opp i Ot.prp. nr. 89 (1998-1999), som resulterte i lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap. Man valgte å fremme forslag til beredskapsbestemmelser i folketrygdloven i egen proposisjon.

Trygdeetatens har en helt sentral oppgave i det norske samfunn når det gjelder å sikre livsopphold for store deler av befolkningen. I 1999 mottok nærmere 1 ¹/₂ million personer stønad fra folketrygden, hvorav nærmere 1 million pensjonister (alder, uføre og etterlatte). Samme år var folketrygdens samlede utgifter i alt (inkl. dagpenger ved arbeidsløshet og yrkesrettet attføring, som sorterer under arbeidsmarkedsetaten) ca. 162 milliarder kroner. Dette utgjør omlag en tredjedel av de samlede utgifter på statsbudsjettet. Det synes derfor klart at også trygden har behov for lovmessig regulering av beredskapstiltak.

14.3 Trygdeetatens organisasjon og hjemmel til å foreta organisasjonsendringer

Trygdeetatens virksomhet er forankret i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven). Loven trådte i kraft 1. mai 1997. Trygdeetaten er landsomfattende og fullt ut statlig, både administrativt og økonomisk. Sentralt sorterer etaten under Sosial- og helsedepartementet. Etaten er inndelt i tre nivåer. Den administreres sentralt av *Rikstrygdeverket*, regionalt av *fylkestygdekontorene* og lokalt av *trygdekontorene*, jf. folketrygdloven (ftl.) § 20-1.

Rikstrygdeverket er gitt all vedtaksmyndighet etter loven. Myndigheten til å treffe vedtak kan delegeres til fylkestygdekontorene, hjelpemiddelsen-
tralene og trygdekontorene, jf. ftl. § 20-2. Delegeringsadgangen er i stor utstrekning nyttet, slik at hoveddelen av vedtakene nå treffes i trygdekontorene.

For utenlandssakene har man et eget sentralt trygdekontor - *Folketrygdkontoret for utenlandssaker* - jf. ftl. § 20-4 andre ledd. Kontoret har ansvaret for saker om trygd som gjelder personer bosatt i utlandet, og bidragssaker hvor enten bidragspliktige eller bidragsberettigede bor i utlandet.

I hvert fylke er det opprettet en *hjelpemiddelsentral* med ansvar for hjelpemidler til funksjonshemmede, jf. ftl. §§ 20-1 andre ledd og 20-3 andre ledd.

Innkrevning av underholdsbidrag fra bidragspliktige, samt utbetaling av bidrag og bidragsforskott til bidragsberettigede er lagt til en egen *innkrevingsentral for bidrag i Kirkenes*, jf. bidragsinnkrevingsloven § 1.

Etter ftl. § 20-9 kan departementet gi forskrifter om folketrygdens organer og oppgaver. Bestemmelsen er tatt inn som en presisering av den myndighet som departementet uansett har, i tillegg til informasjonshensyn. Med tanke på en beredskapssituasjon kan således Sosial- og helsedepartementet allerede i dag benytte sin instruksjonsmyndighet til å endre trygdeorganenes beman-
ning, oppgaver og myndighet på kort varsel. Ved en krise ville trolig instruksjonsmyndigheten, evt. kombinert med nødrettslig hjemmel være tilstrekkelig for å beordre personell, gjøre unntak fra arbeidsmiljøloven mv. Prosjektgruppen mente likevel at det bør gis fullmaktsbestemmelser i ftl. for derved å få presisert og klargjort hva det under gitte omstendigheter kan bli nødvendig å foreta av personellmessige og organisatoriske tiltak i en krise.

14.4 Høringen

Prosjektgruppens rapport ble sendt på høring til berørte statlige, kommunale og fylkeskommunale instanser og en rekke organisasjoner. Det vises til høringslisten i Ot.prp. nr. 89 (1998-99) om helsemessig- og sosial beredskap.

Høringsinstansene var entydig positive til prosjektgruppens forslag om å lovfeste trygdeberedskapen. Prosjektgruppen vurderte som nevnt over å ta inn trygdeberedskapen i ny lov om helsemessig- og sosial beredskap. Det ble likevel anbefalt at trygdeberedskapen ble regulert i folketrygdloven. Justisdepartementet bemerket til dette:

«Det skaper bedre oversikt i rettssystemet om dette samles i folketrygdloven.»

Det framkom innvendinger mot enkelte forslag i rapporten, bl.a. forslaget om at fylkesmannen i særlig alvorlige tilfeller kunne utstyre trygdeetaten med rekvisisjonsadgang når trygdeutbetalingene var stoppet opp. Fylkesmannen i Buskerud var noe skeptisk til dette, men mente at forslaget burde vurderes seriøst. Rikstrygdeverket mente på sin side at:

«Til tross for at vi ser klare problemer og utfordringer med i hvordan ansatte i trygdeetaten skal kunne utøve denne aktiviteten, er vi enig i at en slik løsning kan være hensiktsmessig for samfunnet.»

Rapporten drøftet sammenslåing av sosialkontorer og trygdekontorer i krisesituasjoner. Rapporten har ingen klar konklusjon på dette punktet, jf. drøftingen i pkt. 14.8 nedenfor. Ved høringen var fylkesmannen i Buskerud skeptisk til en slik sammenslåing og mente at trygdeetaten ikke hadde nok innblikk i sosialtjenestens rutiner og lovverk.

Daværende Planleggings- og samordningsdepartementet mente at rapporten hadde en utilstrekkelig drøfting og regulering av arbeidsmarkedsetats ansvar for tilståing av dagpenger og attføringspenger. Ansvar for å ivareta samarbeidsforholdene mellom trygdeetaten som utbetalende organ og arbeidsmarkedsetaten som vedtaksorgan i disse sakene burde vært nærmere belyst og lovmessig regulert. Dette er drøftet i pkt. 14.7.3.

I rapporten reiste man spørsmål om behovet for lokal samordning mellom kommuneberedskapsplaner og trygdekontorenes planer. Det ble konkludert med at dette ikke var hensiktsmessig utfra de erfaringer trygdeetaten har gjort, blant annet fordi at trygdekontorene ikke passet inn i den kommunale strukturen. Fylkesmannen i Hedmark er kritisk til dette. Han mener man bør følge veiledningen til Direktoratet for sivilt beredskap om at slik samordning skal skje. Dette er viktig for den lokale totaloversikt og beredskap i kommunen.

14.5 Gjeldende rett. Trygdeetatens virksomhet og saksbehandlingsrutiner

14.5.1 Gjeldende rett

Trygdeetaten har etter folketrygdloven det administrative ansvaret for en rekke ytelser til livsopphold:

- Sykepenger (kap. 8)
- Fødselspenger (kap. 14)
- Omsorgspenger ved adopsjon (kap. 14)
- Rehabiliteringspenger (kap. 10)
- Alderspensjon (kap. 19)
- Uførepensjon (kap. 12)
- Yrkesskadetrygd (kap. 13)
- Overgangsstønad og pensjon til gjenlevende ektefelle (kap. 17)
- Barnepensjon (kap. 18)
- Overgangsstønad til ugifte, skilte og separerte forsørgere (kap. 15)

Pensjoner og overgangsstønad til enslige forsørgere og etterlatte er livsoppholdsytelser av avgjørende betydning for mottakerne, og gis over et lengre tidsrom (langtidsytelser). De øvrige livsoppholdsytelsene, som sykepenger, attførings- og rehabiliteringspenger og fødselspenger er tilsvarende viktige

for mottakerne i det daglige, men gis over vesentlig kortere tidsrom (korttidstyelser).

Videre administrerer trygdeetaten en rekke ytelser som tar sikte på å dekke bestemte utgifter eller går til klart definerte formål. Ytelsene kan gis som direkte dekning av vedkommende utgifter eller utbetales som kontantstønad med faste månedsbeløp. Disse ytelsene er:

- Stønad ved helsetjenester (dekning av utgifter til legehjelp og annen behandling utenfor sykehus, viktige legemidler og syketransport (kap. 5)
- Tilskott til ulike formål ved medisinsk rehabilitering, bedring av den alminnelige funksjonsevne (kap.10)
- Grunnstønad, hjelpestønad og forhøyet hjelpestønad til dekning av ulike merutgifter på grunn av sykdom, skade eller lyte (kap. 6)
- Gravferdshjelp (kap. 7)
- Stønad til barnetilsyn for etterlatte og enslige forsørgere (§§ 17-9 og 15-11)
- Stønad til utdanning for etterlatte og enslige forsørgere (§§ 17-9 og 15-12)
- Barnetrygd (lov 24. oktober 1946 nr. 2 om barnetrygd)
- Bidragsforskott (lov 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott)

I tillegg behandler trygdeetaten saker om farskap og underholdsbidrag til barn etter barneloven (lov 8. april 1981 nr. 7). Innkreving av bidrag, inkludert fordeling og utbetaling av innkrevd beløp til de ulike fordringshavere er lagt til Trygdeetatens innkrevingssentral i Kirkenes (lov 9. desember 1955 nr. 5 om innkreving av underholdsbidrag mv.).

Videre har trygdeetaten, ved hjelpemiddelsentralene, ansvaret for å kjøpe inn, oppbevare, tilpasse, utprøve, tildele og besørge nødvendige reparasjoner av ulike hjelpemidler for funksjonshemmede (§ 20-1 andre ledd, jf. § 10-7).

Trygdeetaten har i tillegg ansvar for diverse trygdeordninger for spesielle grupper: Yrkesskadetrygd (lov 12. desember 1958 nr. 10), krigspensjonering for militærpersoner (lov 13. desember 1946 nr. 21, krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (lov 13. desember 1946 nr. 22), pensjonstrygden for skogsarbeidere (lov 3. desember 1951 nr. 2) og pensjonstrygden for fiskere (lov 28. juni 1957 nr. 12).

Dertil behandler og utbetaler trygdeetaten også avtalefestet pensjon mv. etter ordninger etablert mellom partene i arbeidslivet (lov 23. desember 1988 nr. 110 om statstilskott til ordninger for avtalefestet pensjon). Trygden utbetaler også pensjoner fra ulike selvstendige pensjonsinnretninger, bl.a. Statens pensjonskasse.

Dagpenger ved arbeidsløysen finansieres over folketrygdens budsjett og utbetales gjennom trygdeetaten. Bestemmelsene om rett til dagpenger er regulert i ftl. kap. 4. Ordningen administreres imidlertid av Arbeidsdirektoratet/ arbeidsmarkedsetaten (A-etaten).

A-etaten behandler (fra 1.1.94) også krav om ytelser til yrkesrettet attføring etter ftl. kap 11 etter at kravet er satt fram for trygdekontoret, jf. sysselsetningsloven §§ 31 og 32, og ftl. § 21-14.

14.5.2 Kort om saksbehandlingen i trygdeetaten

Saksbehandlingen skjer i stor grad ved hjelp av EDB-tekniske hjelpemidler. Inntektsopplysninger, pensjonspoeng og trygdetid (antall år som medlem i norsk trygd) er eksempler på opplysninger som innhentes maskinelt fra EDB-

registre. Disse opplysningene er nødvendige for å treffe vedtak om ytelser og størrelsen av dem. Andre opplysninger innhentes fra eksterne registre eller direkte fra søkeren.

Generelt er saksbehandlingen strengt regelstyrt, og med relativt lite rom for skjønn. Dersom søkeren oppfyller et sett med generelle inngangsvilkår (f.eks. alder og trygdetid i Norge) har vedkommende rett på den ytelsen det søkes om. På visse områder, for eksempel ved behandling av uføresaker, nyttes likevel en betydelig grad av skjønn for å avgjøre kravet (f.eks. om vedkommende er minst 50 pst. arbeidsufør).

14.5.3 Kort om utbetalingsrutinene i trygdeetaten

All utbetaling av ytelser mv. foretas sentralt fra Rikstrygdeverket via post/bankvesenet. Det skjer ingen utbetalinger direkte fra trygdekontorene, men de registrerer, ajourfører og har ansvaret for utbetalingsdataene. Dette innebærer at trygdekontorene daglig registrerer nye saker og endringer i de løpende sakene. Det registreres dessuten automatisk endringer som følge av stønadsrelevante aldershendelser, f.eks. 16 år, 67 år og 70 år. Utbetalingsdata om dagpenger ved arbeidsløshet og attføringspenger mottas over linje fra Arbeidsdirektoratet via Statens Datasentral.

Data for etatens sentrale systemer ligger lagret ved sentralen i Rikstrygdeverket. Her startes daglig ajourkjøringer som oppdaterer de ulike registre med det som trygdekontorene har registrert siste dag. I tillegg dannes det utbetalingstranser hver natt for *daglige* utbetalinger (sykepenger, dagpenger ved arbeidsløshet, ulike refusjoner, honorarer og fakturabetalinger osv.) og for *månedlige* utbetalinger (pensjoner, overgangsstønad, attføringspenger, barne-trygd m.m.).

Ansvaret for regnskap og utbetaling for dagpenger og attføringspenger er forutsatt å gå over fra trygdeetaten til A-etaten fra 1.1.2002.

14.6 Status for trygdeberedskapen

14.6.1 Generelt

Det foreligger allerede beredskapsplaner for trygdeetaten. Arbeidet med å tilpasse beredskapsarbeidet i ytre etat til Rikstrygdeverkets planverk ble satt i gang 1. halvår 1997 og ferdigstilt i 1999 i form av «Håndbok i beredskap. Kvalitetssystem for informasjonssikkerhet og beredskap i trygdeetaten.» Planene regulerer beredskapsarbeidet for kriser i fredstid og for kriser i krig (omleggingsplaner). Planverket fokuserer særlig på fire beredskapsmessige hovedutfordringer:

- Sikre evakuerte fortsatt utbetalinger ved større og varige folkeforflytninger.
- Sikre at evakuerte kan dokumentere sin stønadsrett (legitimasjon, stønadsbrev).
- Sikre nødvendige fullmakter ved manglende forbindelse mellom Rikstrygdeverket og etaten.
- Sikre at mottakerne får stønad når utbetalingsrutinene hos Rikstrygdeverket og/ eller bankene ikke fungerer.

Med fylkestrygdekontorene som ansvarlige på regionalt plan er man i ferd med å utarbeide fylkesvise beredskapsplaner tilpasset lokale forhold etter en felles mal.

Fylkestrygdekontorene er pålagt å koordinere sine planer med fylkesmennenes beredskapsplaner. Det enkelte fylkestrygdekontor har gjennomføringsansvaret. Det er opprettet egne beredskapsteam på fylkesnivå. Direktoratet for sivilt beredskap utarbeidet i 1986 en veiledning hvor alle enheter på lokalt nivå, herunder trygdekontorenes planer skulle samordnes med *kommuneberedskapsplanene*. Man har imidlertid kommet til at dette er lite hensiktsmessig. Erfaringer, bl.a. ved varsling i tilknytning til enkelte beredskaps tiltak, viser at trygdekontorene ikke passer inn i den kommunale strukturen. Det antas at likevel at trygdekontorene som statlig organ bør inngå i fylkesmennenes beredskapsorganisasjon.

14.6.2 Særlig om beredskapsarbeidet på datasiden

På dataområdet er det iverksatt beredskapsarbeid som i hovedsak er beregnet på fredstid. Kriseberedskapen er rettet mot datasentralen og den eiendomssentralen er lokalisert på. Dette arbeidet er rettet mot havarisituasjoner, maskinsammenbrudd, brann, innbrudd m.m. I katastrofeplanen er det tatt hensyn til at det skal være mulig å opprette nøddrift i fredstid ved alternativ datasentral. Detaljene omkring dette bør ikke være offentlig kjent.

14.7 Beredskapsmessige problemstillinger og utfordringer

14.7.1 Problemstillinger

Administrasjonen av stønadsordningene innebærer to atskilte oppgaver:

- Å vurdere og avgjøre krav på ytelser.
- Å sikre utbetaling til den berettigede etter at positivt vedtak er truffet.

Det er i utgangspunktet de samme krav som gjelder ved utførelsen av disse oppgavene ved kriser og katastrofer i fred og under krig. De forhold som oppgavene utføres under, kan imidlertid ha endret seg vesentlig og tvinge fram endringer i rutineene for saksbehandling og eventuelt betingelsene for å gi ytelser.

Aktuelle kriser med konsekvenser for etatens arbeidsmuligheter kan være ulykker eller sabotasje som medfører at telekommunikasjoner, elektrisitetsforsyning og linjekommunikasjon rammes, lokalt eller landsomfattende. Sabotasje mot etatens sentrale systemer kan få store konsekvenser i Rikstrygdeverket og i ytre etat.

I sistnevnte forbindelse bør det framheves at trygdeetaten i det daglige arbeidet er sterkt avhengig av elektroniske kommunikasjonslinjer og tilgjengeligheten av dataregistre. En situasjon der elektronisk kommunikasjon er vanskeliggjort eller ikke fungerer vil stille etaten på alvorlige prøver og ha store arbeidsmessige konsekvenser for trygdeetaten. Man vil måtte gå over til manuell saksbehandling og utskriving av utbetalingskort, som vil kreve vesentlig større bemanning enn trygdekontorene i dag rår over. Trygdeetaten er avhengig av at banktjenestene fungerer, og kan ikke selv sørge for at ytel-

sene kommer fram dersom den alminnelige betalingsformidling er brutt sammen.

Det kan også oppstå kriser som kan føre til at bemanningen lokalt eller regionalt helt eller delvis ikke kan opprettholdes. Ulykker og naturkatastrofer som fører til masseevakuering eller flukt kan i ekstreme tilfeller føre til at virksomheten lammes. Eksempler kan være atomulykker med radioaktivt nedfall, voldsomme naturkatastrofer som flom og orkan o.l. Ved mobilisering kan enkelte ansatte være med i annet hjelpearbeid og derfor være avskåret fra å arbeide ved trygdekontoret. Det største problemet antas likevel å være merbelastning for trygdekontoret på stedet dit befolkningen er evakuert. Dette stiller krav til planverket, slik at man sikrer tilførsel av personalressurser til de områder som får en økt klientmasse.

14.7.2 Beredskapsmessige utfordringer

Som nevnt i pkt.14.6.1, har trygdeetaten i dag en utbygd beredskap, hvor det er lagt størst vekt på å planlegge for videreføring av normal drift så langt som overhodet mulig. Sekundært er det planlagt for kriser hvor vanlig drift er umuliggjort, men hvor deler av virksomheten kan opprettholdes.

Det er viktig å ha oversikt over aktuelle krisescenarier og planlegge med henblikk på hensiktsmessig avklaring av ansvarsforhold for perioder hvor trygdeetaten lokalt og regionalt er satt ut av spill. Gjennom risiko- og sårbarhetsanalyser er man i ferd med å videreutvikle planverket for å møte ulike typer kriser. Det synes likevel hensiktsmessig å ha et rammelovverk som gir fullmakt til å iverksette klart definerte tiltak og angi hvilke organer som kan iverksette tiltakene.

Ved en geografisk begrenset krise bør fylkestygdekontoret få et klart ansvar for når og hvordan beredskapsmessige forberedelser skal starte, hvem som skal varsles og klarlegge prosedyrer for de beredskapsmessige tiltak. Det er helt avgjørende å ha et løpende planleggingsarbeid i samarbeid med trygdekontorene slik at hele trygdeetaten i fylket er forberedt på å handle rasjonelt for å videreføre driften i størst mulig grad. Dette forhindrer imidlertid ikke at man må være forberedt på en viss grad av improvisasjon og løsninger som bygger på lokale forhold og arbeidsformer.

Det er likevel klart at trygdeetaten kan tåle kriser av en viss varighet og alvor før man må ty til ekstraordinære tiltak. Eksempelvis utbetales pensjoner, barnetrygd og bidrag med en måneds intervall. Ved kortvarig sammenbrudd i linjekommunikasjonen har man normalt noe tid på seg før neste utbetaling. Det vil derfor ofte være tilstrekkelig tid til å rette opp feilen.

Er selve post- og banktjenesten ute av drift, vil trygdeetaten være avskåret fra å få formidlet pengene. I en slik situasjon vil sosialkontoret i en viss utstrekning kunne yte sosialhjelp til de som fyller vilkårene for dette. En annen mulighet er å kontakte fylkesmannen slik at man kan foreta utbetaling til de berettigede i rene penger gjennom direkte overlevering. Dersom årsaken til problemene er at trygdekontorene har mistet muligheten til å få dokumentert størrelsen på ytelsen som skal utbetales, mangler inntektsopplysninger mv., må Rikstrygdeverket kontaktes direkte for dokumentasjon. Dersom også dette er umulig vil man måtte planlegge for utbetaling av beløp man kan være rimelig

sikker på er innenfor det korrekte, eventuelt betale sjablonbeløp til alle (for eksempel livsoppholdssats).

14.7.3 Personellmangel

En grunnforutsetning for at trygdeetaten skal kunne tilstå og utbetale ytelser i en beredskapssituasjon, er at etaten er sikret en kompetent minimumsbemanning til å utføre oppgavene og at nødvendige lokaler er tilgjengelige. Disse behovene må tilgodeses i en mobiliserings- og beredskapsplan.

Mobilisering til forsvaret i krig kan føre til så store bemanningsreduksjoner at trygdeetatens virksomhet blir alvorlig rammet. Selv om over 50 pst. av de ansatte i trygdeetaten er kvinner og mange ansatte er menn over 44 år og derfor er fritatt fra krigsoppsetting, vil virksomheten ved enkelte enheter kunne lammes. I dag er det i noen grad gitt fritak for nøkkelpersonell ved trygdekontorene, normalt bare trygdesjefene. For departementet og Rikstrygdeverket er det bare den øverste ledelse som er fritatt. Det er igangsatt et arbeid med sikte på å kartlegge hvilke nøkkelstillinger i trygdeetaten som det bør søkes fritak for, dvs hvilke områder i trygdeetaten det er påkrevet med en viss minimumsbemanning for å opprettholde etatens funksjoner.

Alle som ikke er mobiliseringsdisponert kan pålegges *tjenesteplikt i sivilforsvaret*. Etter sivilforsvarsloven av 17. juli 1953 nr. 9 § 29 kan alle innkalles til tjeneste i sivilforsvaret. Etter fritaksforskriften av 24. mai 1985 kan bl.a. kvinner under 28 år med omsorgsansvar fritas for tjeneste i sivilforsvaret. Alle ansatte ved trygdekontorene er fritatt fra tjeneste i sivilforsvaret, mens ansatte ved fylkeskontorene ennå ikke er omfattet av mobiliseringsfritaket. Også denne enheten i trygdeetaten bør vurderes fritatt. Rikstrygdeverkets og Sosial- og helsedepartementets ansatte ned til kontorsjef/ byråsjef er fritatt i medhold av samme forskrift.

Personellmangel kan også oppstå som følge av evakuering eller overgang til arbeidskrevende manuell saksbehandling. Dette vil kunne føre til *behov for å beordre personell* til å gjøre tjeneste i andre organer.

Det bør derfor etableres lovhjemmel for *beordringsplikt* under kriser. Det må foretas en nærmere kartlegging og planlegging av de konkrete beordringsbehovene som kan oppstå med sikte på nærmere regulering i forskrift. Plikt til å ta annen stilling er lovfestet i tjenestemannsloven § 12, men omplassering etter denne bestemmelsen er oftest en tidkrevende prosess. En klar beordringshjemmel i folketrygdloven vil sikre en hurtig iverksettelse av forflytninger ved en krise og føre til økt forutberegnelighet for de ansatte. En klar lovbestemmelse vil trolig også gi klarere rammer for planlegging og øving.

Beredskapsmessige utfordringer og behov for beredskapsregler for *dagpenger ved arbeidsløshet og attføringspenger* berører nå trygdeetaten ved at Rikstrygdeverket er ansvarlig for utbetalingen sentralt. Selv om hele ansvaret for disse ordningene er forutsatt å gå over til A-etaten pr. 1.1.02, er det likevel hensiktsmessig å koordinere beredskapsarbeidet i trygdeetaten og A-etaten til en viss grad. De to etater bør derfor vurdere framtidig beredskapssamarbeid, herunder mulig sammenslåing av utbetalingsfunksjoner ved en krise.

14.7.4 Kommunikasjon

Trygdekontorene er som nevnt kontantløse og avhengig av at de elektroniske kommunikasjonslinjene er oppe, at dataregistrene er tilgjengelige og at postens- og bankenes betalingssystemer fungerer. En viktig del av etatens beredskapsarbeid består derfor i å etablere tilfredsstillende garantier for at kommunikasjonslinjene opprettholdes. Dette er sentralt i trygdeetatens beredskapsarbeid. Datasikkerhet og reserveløsninger for kommunikasjon er etablert, og også back-up løsninger ved alternativ datasentral dersom de sentrale EDB-systemer faller ut. Utfordringen er å vedlikeholde og forbedre rutinene, bl.a. ved øvelser.

En annen side ved kommunikasjon dreier seg om å sikre at trygdekontorene som lokal enhet får kjennskap til de beslutninger som treffes og de forholdsregler som gis til enhver tid i en beredsskapssituasjon, enten beslutninger og forholdsregler genereres sentralt eller regionalt. Trygdeetatens behov atskiller seg på dette punktet ikke fra behovene i lokale styringsorganer generelt, og må i størst mulig utstrekning imøtekommes på samme måte som ved normal drift.

14.7.5 Betalingsformidling

Dersom utviklingen i en krisesituasjon fører til at de normale kanaler for betalingsformidling ikke kan anvendes, vil trygdeetaten og stønadsmottakerne stå overfor de samme problemene som ellers i samfunnet når betalinger ikke når fram til mottaker. Spesielt mottakere av stønad til livsopphold er avhengige av ytelsene i det daglige, og det er derfor kritisk dersom pengene ikke kommer.

Dersom det ikke lenger er mulig å gjennomføre maskinell utskrivning av utbetalingskort, vil trygdeetaten måtte foreta manuell utfylling for å sikre utbetalingene. Tilsvarende vil måtte skje dersom det ikke er mulig å overføre utbetalingsdata om overføring til post- eller bankgiro.

Postverket og bankene er helt sentrale aktører ved betalingsformidlingen. Dersom deres systemer skulle bryte sammen eller pengemangel skulle inntruffe, står både trygdeetaten, kommunene og vesentlige deler av samfunnsmaskineriet forøvrig lammet. Bankvesenet har utarbeidet planer for å håndtere ulike typer pengekriser.

Utbetaling av trygdeytelser forutsetter generelt at man disponerer de nødvendige midler. Dersom det ikke er penger på konto, vil man heller ikke kunne utbetale noe til mottakerne. Dersom problemet er manglende dekning, vil man kunne imøtekomme dette gjennom at mindre vesentlige deler av stønadsprogrammet settes ut av kraft. Det kan også være aktuelt å gi ytelser med nedsatte beløp og eventuelt med samme beløp til alle. Slike tilpasninger forutsetter hjemmel.

14.8 Nærmere om aktuelle kriseløsninger og prioriteringer

Dersom løpende trygdeutbetalinger i ekstreme tilfeller skulle stoppe opp for et lengre tidsrom vil mange trygdemottakere måtte henvises til kommunal omsorg, dvs. normalt sosialkontoret. Ved utbetalingsproblemer vil sosialkontoret til en viss grad kunne yte økonomisk hjelp. Kontoret får da rett til refusjon i trygdeytelser som tilstås med tilbakevirkende kraft for samme periode

og til samme formål som sosialhjelpen er gitt. I den utstrekning en slik situasjon er kortvarig og kommunene for øvrig har budsjettdekning, vil kommunen kunne opprettholde klientenes velferd på et minimumsnivå.

En krise som rammer trygdekontoret vil imidlertid ofte føre til at også sosialapparatet i kommunen rammes. Eksempelvis er sosialkontorene også avhengig av at banktjenesten fungerer. Dette tilsier en betydelig grad av koordinering av sosial beredskap og trygdeberedskap.

Innkrevning av *bidrag* fra bidragspliktige og utbetaling av bidrag/ bidragsforskott til mottakeren foretas ved innkrevingssentralen i Kirkenes. Virksomheten er helt avhengig av elektronisk kommunikasjon for å fungere. Denne delen av trygdeetatens virksomhet vil derfor få store problemer dersom nettverket faller ut. Virksomheten vil ved langvarig stans måtte flyttes til annen enhet i trygdeetaten. Det er igangsatt beredskaps- og sikkerhetsarbeid ved sentralen, men det vil fortsatt gå noe tid før målene for arbeidet er nådd. Bidrags- og innkrevningssystemene er nå gjenstand for større endringer innen funksjonalitet og ytelsesnivå. Drift og vedlikehold mv. av innkrevingssentralens datasystemer er delvis ivaretatt av eksterne leverandører. Det er derfor viktig å sikre at private leverandører forplikter seg til å prioritere fortsatt tjenesteyting under en krise, jf. forslaget til ny § 25-16 tredje ledd.

Mangel på personell kan gjøre det vanskelig å få sakene unna innenfor rimelige frister. For det andre er man i mange tilfelle avhengig av dokumentasjon fra andre instanser for å avgjøre om vilkårene for ytelser er oppfylt. Innhenting av nødvendig dokumentasjon er en flaskehals også i normale tider, og det antas at situasjonen vil kunne bli *vesentlig* vanskeligere i for eksempel en krigssituasjon.

Ressursbehovet til behandling og innsamling av opplysninger varierer betydelig etter hvilken ytelse det er tale om. Personellressursene bør primært rettes inn mot de mest sentrale livsoppholdsytelsene. En krise vil kunne gjøre det nødvendig å gjennomføre ulike tilpasninger. Det reiser seg spørsmål om å gi ytelser uten full sikkerhet for at vilkårene er oppfylt eller at ytelsene er riktig beregnet. Det kan videre være nødvendig å legge ned visse deler av trygdekontorenes virksomhet for å samle ressurser til å ivareta de mest kritiske oppgavene. Det er for eksempel mer *vesentlig* å sikre at uføre får noe å leve av gjennom den relevante pensjonen enn at de får grunn- eller hjelpestønad for å dekke ekstrautgifter knyttet til uførheten.

Det bør etableres lovgrunnlag for å gjøre unntak fra lovens vanlige regler ved kriser i fred eller krig. Behovene for unntak er til en viss grad forutsigbare, og det er således mulig å gi de nødvendige særregler allerede før en krise oppstår. Slike særregler kan derfor inngå i en beredskapsplan for trygdeetaten.

Når det gjelder prioritering mellom ytelser, antas at alderspensjon og andre ytelser til livsopphold i tilfelle bør prioriteres foran ytelser til dekning av bestemte utgifter. De sistnevnte ytelsene går også til personer som generelt er friske og arbeidsføre, og som kan bære en kortere eller lengre uteblivelse av en ytelse. I tillegg er saksbehandlingen ved slike ytelser til dels svært ressurskrevende. Behandlingen av krav om dekning av utgifter til sykebehandling og viktige medisiner bør imidlertid også gis en viss prioritet. Det er her ofte tale om tyngende medisikutgifter mv. for den enkelte til behandling av

kronisk sykdom. Videre må man til en viss grad ta hensyn til behandleres, leverandørers og tjenesteyteres inntektssituasjon.

I en krisesituasjon vil det kunne bli vanskelig å sikre en fortsatt opprettholdelse av full drift ved *hjelpemiddelsentralene*. I tillegg kan sentralene møte et økt behov pga. et betydelig antall syke og sårede, eventuelt også fordi ordinære institusjonspasienter må sendes hjem. Dette kan tenkes løst ved at hjelpemiddelsentralene etablerer beredskapslagre. Hjelpemiddelsentralenes virksomhet er imidlertid rettet mot størst mulig sirkulasjon av hjelpemidler og tilsvarende bør minst mulig være på lager. Det synes derfor lite hensiktsmessig å pålegge hjelpemiddelsentralene plikt til å etablere lagre med tanke på en beredskapssituasjon. Helse- og sykehussektoren bør fortsatt ha det primære ansvar for den helsemessig beredskap - også på utstyrssiden.

Etter folketrygdloven er Norge forpliktet til å tilstå og utbetale pensjonsytelser til personer bosatt i utlandet når disse har norsk pensjonsopptjening gjennom arbeid her. Det eksporteres og tilstås imidlertid også pensjoner o.l. til personer som utelukkende har botid i Norge av en viss varighet, normalt minst 20 år. I tillegg til forpliktelsene etter intern rett har Norge sluttet seg til en rekke internasjonale avtaler på trygdeområdet. Formålet med disse avtalene er bl.a. å sikre at personer ikke taper pensjonsrettigheter ved arbeide i flere land. Den mest sentrale er EØS-avtalen (omfatter statsborgere fra 18 europeiske land), hvor EUs forordning 1408/71 angir avtalelandenes forpliktelser. 1408/71 er inkorporert i norsk rett.

Det kan være aktuelt å måtte begrense etterlevelsen av våre internasjonale forpliktelser på trygdeområdet. De sentrale problemstillinger for trygdeberedskapen er tilfellene der trygdens plikt til fortsatt behandling og utbetaling av ytelser gjelder, men etterlevelsen er vanskeliggjort som følge av en krisesituasjon. Generelt bør gjelde at man i en krise må tilstrebe likebehandling av pensjonister bosatt i utlandet med personer bosatt i Norge. Først dersom krisen gjør det vesentlig vanskeligere å oppfylle forpliktelser overfor utenlandsboende, kan man prioritere personer bosatt her (force majeure). Trygdeetatens beredskapsarbeid bør ivareta også denne delen av trygdeområdet. EØS-avtalen har imidlertid bestemmelser for suspensjon av avtalens forpliktelser i tilfelle kriser og krig.

Ved krig og kriser i fred, bl.a. i lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig- og sosial beredskap kapittel 3, kan stat og kommune kreve avstått varer av alle slag. Spørsmålet er om det er behov for en egen hjemmel for trygdeetaten til å kreve avstått nødvendighetsartikler til erstatning for uteblitte trygdeytelser. Det dreier seg om situasjoner hvor utbetaling av ytelser er umulig, og det blir nødvendig å gi trygdekontorene nødvendige fullmakter til å kunne rekvirere mat og andre nødvendighetsartikler, eventuelt bolig, mot garanti om senere betaling.

Etter omstendighetene synes det rimelig å skille mellom oppgavene her slik at man unngår tosporede systemer hvor flere etater får ansvar for å sikre innbyggerne det samme. Det bør derfor ikke være en generell rekvisisjonsadgang for trygdekontorene når ordinære utbetalinger er stoppet opp. Under tvil foreslås derimot at departementet kan gi Rikstrygdeverket rekvisisjonsadgang ved kriser i fred eller krig. I hvilken utstrekning slike behov kan oppstå, må utredes nærmere. Blant annet må man vurdere grensegangen mot fylkes-

mannens og kommunenes ansvar for å sikre livsviktige forsyninger til innbyggerne ved hjelp av den generelle rekvisisjonsadgangen som gjelder etter forsyningsloven, som imidlertid bare gjelder i sikkerhetspolitiske kriser og krig.

Dersom utviklingen i en krisesituasjon gjør at man ikke lenger kan opprettholde prosedyrene for tilståelse og beregning av ytelser, vil trygdekontorenes oppgaver i praksis kunne nærme seg sosialkontorenes oppgaver når det gjelder økonomisk sosialhjelp. Dersom krisenivået er høyt nok, kan en hel eller delvis sammenslåing av disse instansenes virksomhet være hensiktsmessig for å møte utfordringene. En sammenslåing av sosialkontorenes og trygdekontorenes virksomhet vil framtre som mest nærliggende dersom arbeidsoppgavene er redusert til å dekke grunnleggende behov hos individ eller familie, dvs. sosialkontorenes ordinære ansvarsområde. Spørsmålet om sammenslåing kan derfor primært ses på som en *overføring av oppgaver* til sosialkontorene, dvs for oppgaver som i fredstid er trygdekontorenes hovedansvar. Det vil derfor neppe være hensiktsmessig med en egentlig overføring/ sammensmelting av de to enheter, men at *ansatte ved trygdekontorene trer inn i for å støtte sosialomsorgsapparatet* i kommunen.

14.9 Informasjon til befolkningen

For hundretusener av pensjonister er den månedlig pensjonsutbetalingen helt avgjørende for trygghet og levevilkår. Man må derfor gi informasjon tidligst mulig og uten at man nødvendigvis vet i hvilken utstrekning trygdemottakerne vil bli rammet. Det er dessuten helt avgjørende at stønadsmottakerne på et tidlig tidspunkt får informasjon om aktuelle tilpasninger på trygdeområdet. Det må dessuten her som ellers sikres at informasjonen er mest mulig korrekt.

14.10 Behandling av sakene når krisen er over

Det viktigste spørsmålet i etterkant av en krise vil være i hvilken utstrekning uteblitte trygdeytelser i kriseperioden er gjenstand for etterbetaling.

Videre reiser det seg spørsmål om etterbetaling skal skje avhengig av om etterbetalingen gjelder allerede tilståtte ytelser eller også nye ytelser for kriseperioden, dvs ytelser som skulle vært gitt, men hvor behandling av søknaden ikke har skjedd på grunn av krisen. Man må også vurdere om etterbetalingsspørsmålene skal avgjøres uavhengig av den uteblitte ytelsens viktighet for den enkelte, dvs. om det bør foretas behovsprøving i det enkelte tilfelle eller i grupper av tilfelle. Endelig kan det tenkes at forholdene kan tilsi etterbetaling avdragsvis eller ved samlet etterbetaling på et senere tidspunkt når landets økonomi er gjenreist etc.

Spørsmål om etterbetaling vil bare komme på spissen ved alvorlige kriser. Ved mindre kriser vil lovens alminnelige etterbetalingsregler gjelde, se ftl. § 22-13. Rettighetene etter folketrygdloven må, som alle landets lover og øvrige rettigheter for befolkningen, tolkes innskrenkende i den forstand at de gjelder for normale tider. Dersom krisen har vært så alvorlig at de alminnelige etterbetalingsreglene i folketrygdloven ikke kan komme til anvendelse uten store konsekvenser for landets gjenreisning mv., vil Stortinget måtte avgjøre spørs-

målet i egenskap av bevilgende myndighet. Et etteroppgjør vil da skje med hjemmel i en egen lov for den aktuelle krise eller et bevilgningsvedtak.

14.11 Departementets forslag

Med bakgrunn i drøftingen i det foregående, foreslår departementet at det etableres følgende nye bestemmelser i folketrygdloven:

- I ny § 25-16 etableres planplikt for beredskap i trygdeetaten. Rikstrygdeverket tillegges ansvaret for utarbeiding av planene.
- I ny § 25-17 etableres hjemmel for unntak fra de materielle reglene i folketrygdloven og unntak fra reglene om saksbehandling og organisasjon. Videre tas det inn hjemmel for en rekvisisjonsadgang for Rikstrygdeverket etter bestemmelse av departementet. Ved kriser i krig eller når krig truer avgjør departementet hvorvidt det foreligger en slik situasjon at fullmaktene skal anvendes. Ved kriser i fred avgjør Kongen om fullmaktene skal kunne benyttes.
- I ny § 25-18 tas inn bestemmelser om beordring av trygdeetatens personell til å gjøre tjeneste ved andre organer i etaten eller i helse- og sosialtjenesten i de aktuelle krisesituasjonene som nevnt i § 25-17. Bestemmelsen fastslår at beordringspliktig personell kan pålegges å bli i tjeneste utover ordinær arbeidstid og møte fram på et tilvist sted og gjøre tilvist arbeid innen virksomheter som loven omfatter. Det dreier seg oppsummeringsvis om en beordringshjemmel i folketrygdloven for personell i trygdeetaten til å være underlagt helse- og sosialomsorgen etter reglene i lov om helsemessig og sosial beredskap.
- I ny § 25-19 tas inn hjemmel for Kongen til å gi forskrifter om gjennomføringen av bestemmelsene i §§ 25-16 til 25-18.

Lovbestemmelsene er utformet som et rammelovverk. Innholdet av bestemmelsene er nærmere omtalt i merknadene til de enkelte paragrafene. Det vises ellers til lovutkastet.

14.12 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Bestemmelsene til nye §§ 25-16 til 25-19 foreslås å tre i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Planen er at de nye lovbestemmelsene skal tre i kraft fra samme tid som den nye loven om helsemessig og sosial beredskap.

Trygdeetatens beredskapsarbeid vil trolig ikke bli vesentlig mer omfattende som følge av ny beredskapslovgivning. Lovbestemmelsene for planplikten og kravene til planverket i utkastets § 25-16 vil stort sett formalisere det beredskapsarbeidet som trygdeetaten har gjennomført. Merarbeid som følge av nytt lovverk (tilpasninger i planverk, rundskriv m.m.) vil kunne gjennomføres innenfor de stillingsrammer som trygdeetaten har i dag. Det forutsettes at nødvendige tilpasninger til nye beredskapsregler, som for eksempel innkjøp av beredskapsnødvendig utstyr og opplæring bør skje over noe tid. Nødvendige tiltak kan derfor treffes innenfor de økonomiske og administrative rammer som trygdeetaten nå rår over. Det antas derfor ikke at den nye beredskapslovgivningen for trygdeetaten vil medføre økonomiske eller administrative konsekvenser som vil kreve økt tilførsel av midler eller stillinger.

Del III
Endringer i andre lover

15 Endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn

15.1 Innledning

Ved lov 16. juni 2000 nr. 44 ble det vedtatt omfattende endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn. Endringene trer i kraft 1. januar 2001. I samråd med Pensjonstrygden for sjømenn foreslår departementet at det i tillegg gjøres enkelte administrative og hovedsakelig lovtekniske presiseringer. Endringene foretas dels i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn, dels i lov 16. juni 2000 nr. 44. Endringene gjelder:

- *Omfangsbestemmelsen i § 1 nr. 3 utvides slik at tidsrom arbeidstakeren mottar fødselspenger mv. likestilles med tidsrom med sykepenger fra folketrygden.*
- *Bestemmelsene i kapitel VII om Pensjonstrygdens administrasjon forenkles.*
- *Det foretas visse justeringer i overgangsbestemmelsene i kapitel IX.*
- *Betegnelsen reder og rederavgift endres til rederi og rederiavgift.*

15.2 Utvidelse av omfangsbestemmelsen i § 1 nr. 3

Etter sjømannspensjonstrygdloven § 1 omfatter pensjonstrygden for sjømenn som hovedregel norske statsborgere og personer med fast bopel i Norge når de er arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen som er innført i norsk skipsregister. Arbeidstakeren omfattes av trygden så lenge ansettelsesforholdet om bord består, samt i visse perioder utover dette, blant annet når vedkommende mottar sykepenger etter folketrygdloven kapittel 8 for sykdom inntruffet i tid som er pensjonsgivende i pensjonstrygden for sjømenn. Se sjømannspensjonstrygdloven § 1 nr. 3 bokstav b.

Når arbeidstakeren mottar sykepenger fra folketrygden, skal trygdekontoret trekke arbeidstakeravgift til Pensjonstrygden fra i sykepengene. Pensjonstrygden for sjømenn opplyser at kontroll av trekkoppgjørslistene fra trygdekontorene viser at trygdekontorene i noen utstrekning trekker avgift i andre ytelser enn sykepenger og overfører trekkbeløpet til Pensjonstrygden. Det gjelder ytelser som beregnes som sykepenger, herunder fødselspenger, svangerskapspenger og adopsjonspenger etter folketrygdloven kapittel 14, men det forekommer også trekk i rehabiliteringspenger, attføringspenger og dagpenger under arbeidsløshet. Når Pensjonstrygden blir oppmerksom på tilfeller der det ikke er lovhjemmel for å foreta trekk for pensjonsavgift, blir beløpet returnert til trygdekontoret for at det skal bli tilbakebetalt til arbeidstakeren. Det har ikke alltid vært mulig å oppdage slike feil.

Pensjonstrygden for sjømenn peker på at fødselspenger mv. utbetales med samme beløp og ytes for samme periode som sykepenger, og at dette tilsier at disse ytelsene bør gi grunnlag for godskriving av pensjonsgivende fartstid på linje med sykepenger. Styret i Pensjonstrygden foreslår derfor at loven endres. *Departementet* er enig i dette.

Departementet viser for øvrig til at bestemmelser om stønad ved barns og andre nære pårørendes sykdom i den tidligere folketrygdloven av 17. juni 1966 nr. 12 stod i kapittel 3 om sykepenges. Stønad var dermed regnet som sykepenges. I den någjeldende lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd gis det sykepenges for egen sykdom etter kapittel 8. Stønad ved barns og andre pårørendes sykdom gis etter kapittel 9. Det dreier seg om *omsorgspenges* ved barns eller barnepassers sykdom, *pleiepenges* når et barn er innlagt i helseinstitusjon og *opplæringspenges* til et medlem med et funksjonshemmet barn. Departementet foreslår at det presiseres i sjømannspensjonstrygdloven at tidsrom arbeidstakeren mottar slike ytelser etter folketrygdloven kapittel 9 skal være omfattet av pensjonstrygden for sjømenn i opptil 52 uker på samme måte som sykepenges, når tilfellet oppstår i tid arbeidstakeren er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn. Det foreslås at det samme skal gjelde for ytelser etter folketrygdloven kapittel 14 som beregnes som sykepenges, dvs. fødselspenges, svangerskapspenges og adopsjonspenges.

Det vises til lovforslaget, sjømannspensjonstrygdloven § 3 nr. 1 bokstav b.

Departementet foreslår at lovendringen trer i kraft 1. januar 2001, og at den gis virkning også for tidligere tidsrom der det er innbetalt arbeidstakeravgift.

Endringene vil gi en viss administrativ besparelse. De økonomiske konsekvensene for pensjonstrygden for sjømenn vil være ubetydelige.

15.3 Forenkling av bestemmelser om Pensjonstrygdens administrasjon

Bestemmelser om Pensjonstrygdens administrasjon finnes fra 1. januar 2001 i sjømannspensjonstrygdloven kapittel VII, §§ 17-19. Bestemmelsene regulerer dels forhold som omfattes av lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m., dels forhold som kan tas inn i personalreglement eller i instruks for styret i Pensjonstrygden for sjømenn.

Pensjonstrygdens styre har foreslått at bestemmelsene om administrasjon forenkles, men at loven fortsatt skal inneholde bestemmelser om styret. Det foreslås at det fortsatt skal lovfestes at Pensjonstrygden ledes av et styre og at organisasjonene for arbeidsgivere og arbeidstakere til sjøs skal være representert i styret.

Departementet er enig i at bestemmelsene i sjømannspensjonstrygdloven om trygdens administrasjon forenkles, og at det fortsatt lovfestes hvordan styrets sammensetning skal være. Departementet foreslår at det fortsatt lovfestes at trygden ledes av et styre, og at en opprettholder dagens ordning med at styret har i alt fem medlemmer. To medlemmer med varamedlemmer oppnevnes etter forslag av sjømennenes organisasjoner og to medlemmer med varamedlemmer etter forslag av arbeidsgivernes organisasjoner. Det femte medlemmet skal være styrets leder.

Oppnevningen av styret i Pensjonstrygden for sjømenn er delegert til Sosial- og helsedepartementet, slik at det i praksis er departementet som oppnevner styret. Dette er en hensiktsmessig ordning. Utviklingen har i mange år gått i retning av å avlaste Kongen i statsråd for saker som kan legges til depar-

tementene eller andre organer. I samsvar med dette bør også trygdens daglige leder for framtiden tilsettes av departementet.

Departementet foreslår at det nå lovfestes at styret oppnevnes av departementet, og at departementet fastsetter instruks for styret. Det foreslås at tilsetting av trygdens daglige leder (direktør) overføres fra Kongen til departementet.

Det anses ikke hensiktsmessig med noe ytterligere regulering av administrative forhold i sjømannspensjonstrygdloven. *Departementet finner det imidlertid hensiktsmessig at det, som i dag, presiseres i loven at trygdens regnskap revideres av Riksrevisjonen.*

Det vises til lovforslaget, sjømannspensjonstrygdloven §§ 17-19.

Departementet foreslår at endringene trer i kraft 1. januar 2001. Det dreier seg om administrative og lovtekniske forenklinger som ikke vil ha økonomiske konsekvenser.

15.4 Justering av overgangsbestemmelser

15.4.1 Overgangsbestemmelser for den som har folketrygdens uførepensjon mv.

Ved lov 16. juni 2000 nr. 44 som trer i kraft 1. januar 2001, ble det blant annet vedtatt å avvikle en overgangsordning med å yte fastlåste lave sjømannspensjoner for fartstid før 1. januar 1967 for nye pensjonstilfeller. Fastlåste pensjoner som er innvilget, eller som blir innvilget med virkning før 1. januar 2001, skal løpe videre etter de tidligere bestemmelsene, jf. overgangsbestemmelsene i sjømannspensjonstrygdloven § 28.

I § 28 nr. 2 heter det at de tidligere bestemmelsene skal gjelde for den som er innvilget eller innvilges bl.a. uførepensjon fra folketrygden med virkning fra et tidspunkt før 1. januar 2001. *I samråd med Pensjonstrygden for sjømenn foreslår departementet at lovteksten klargjøres slik at det framgår at pensjonisten også må ha alderspensjon etter lov om pensjonstrygd for sjømenn før nevnte dato.*

Det vises til lovforslaget, sjømannspensjonstrygdloven § 28 nr. 2.

I sjømannspensjonstrygdloven § 29 nr. 2 er det videreført en regel om overgangstillegg som sikrer at en pensjonist med opptjent rett til sjømannspensjon ikke skal tape beløpsmessig på å ha uførepensjon fra folketrygden eller visse andre ytelser. Således skal størrelsen på uførepensjonen sammenlignes med hva sjømannspensjonen ville utgjøre dersom pensjonisten ikke hadde hatt uførepensjon.

Med virkning fra 1. januar 2001 er det innført et tillegg til sjømannspensjonen for personer som har minst 36 *pensjonsgivende farts måneder* i løpet av de siste 60 månedene før pensjonen tas ut, se § 6. Tillegget skal også gis til personer som har løpende sjømannspensjon før fylte 67 år per 1. januar 2001. Tillegget skal medregnes når uførepensjon fra folketrygden sammenlignes med hva sjømannspensjonen ville utgjøre, se § 29 nr. 2 andre punktum.

Begrepet *pensjonsgivende fartstid* har hatt ulikt innhold gjennom tidene, og det er behov for å klargjøre at det begrepet som gjelder fra 2001 skal benyttes i alle tilfelle der det er aktuelt med tillegg etter sjømannspensjonstrygdloven § 6. *Departementet foreslår at det presiseres i sjømannspensjonstrygdloven § 29 nr. 2 at tillegg etter § 6 skal tas med ved sammenligning med uførepensjon*

mv. når pensjonisten var medlem av pensjonstrygden (dvs. omfattet av § 1, jf. nr. 2) i minst 36 av de siste 60 månedene før pensjonen ble tatt ut.

Det vises til lovforslaget, sjømannspensjonstrygdloven § 29 nr. 2.

Departementet foreslår at endringene i sjømannspensjonstrygdloven § 28 nr. 2 og § 29 nr. 2 trer i kraft 1. januar 2000. Endringene får ingen økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning.

15.4.2 Kapitalutløsning av små sjømannspensjoner som er under avvikling

Fastlåste små sjømannspensjoner som er innvilget, eller som blir innvilget med virkning før 1. januar 2001, skal som nevnt ovenfor løpe videre etter de tidligere bestemmelsene.

Dagens ordning med at de minste av disse pensjonene skal utløses med kapitalverdien, er videreført i sjømannspensjonstrygdloven § 28 nr. 4. Regelen går ut på at pensjonen skal utløses dersom årspensjonen er mindre enn et beløp som svarer til 4 prosent av folketrygdens grunnbeløp. Med det någjeldende grunnbeløpet på 49 090 kroner, skal pensjoner som er mindre enn 164 kroner per måned kapitalutløses. Det skal likevel ikke foretas kapitalutløsning dersom det ytes krigsfartstillegg til pensjonen, eller dersom det foretas samordning med personskadepensjon.

Krigsfartstillegget ytes for farts måneder i tidsrommet 1. september 1939-31. desember 1945, se sjømannspensjonstrygdloven § 28 nr. 1. Det ytes tillegg for all pensjonsgivende tid mellom disse datoene, dvs. også for tid opptjent etter at den andre verdenskrigen faktisk tok slutt. Krigsfartstillegget utgjør årlig 0,87 prosent av folketrygdens grunnbeløp (for tiden 427,08 kroner) for hver farts måned som underordnet og 1,22 prosent av grunnbeløpet (for tiden 598,90 kroner) for hver farts måned som overordnet. I enkepensjoner er krigsfartstillegget 60 prosent av disse satsene.

Pensjonstrygden for sjømenn har opplyst at det i dag løper ca. 350 pensjoner der årspensjonen er lavere enn 4 prosent av grunnbeløpet, men der pensjonene ikke kan kapitalutløses fordi det ytes krigsfartstillegg for en måned eller noen få måneder. Pensjonstrygden peker på at forenklingshensyn taler for at disse små pensjonene bør kapitalutløses. Det dreier seg vesentlig om sjømenn som begynte tjenesten til sjøs i tiden juni-desember 1945, slik at pensjonistene ikke kan sies å være egentlige krigsseilere eller enker etter krigsseilere. Styret i Pensjonstrygden for sjømenn foreslår at loven endres, slik at sjømannspensjoner med krigsfartstillegg for få måneder kan bli kapitalutløst. Departementet er enig i dette.

Departementet foreslår følgelig å oppheve begrensningen om at små sjømannspensjoner som ytes etter overgangsbestemmelser ikke kan kapitalutløses hvis det ytes krigsfartstillegg. Pensjonstrygden for sjømenn opplyser at en slik endring vil medføre at alderspensjoner med krigsfartstillegg for inntil 2 måneder som overordnet eller 3 måneder som underordnet kan bli utløst. Det samme gjelder enkepensjoner med krigsfartstillegg for inntil 4 måneder som overordnet eller 7 måneder som underordnet.

Det vises til lovforslaget, sjømannspensjonstrygdloven § 28 nr. 4.

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001. Endringen vil ikke ha nevneverdige økonomiske konsekvenser. Det dreier seg om et

mindre antall pensjonster som vil få små pensjonsbeløp utbetalt som engangsbeløp isteden for månedlig ubetaling. Endringen vil sammen med andre tiltak som allerede er vedtatt bidra til administrativ forenkling.

15.5 Språklig oppdatering

Sjømannspensjonstrygdloven benytter uttrykket *rederi* i enkelte bestemmelser, og *reder* i andre bestemmelser. I de fleste sammenhenger er det i dag unaturlig å benytte betegnelsen *reder*, og *departementet foreslår at en går over til betegnelsen rederi*. *Departementet foreslår også at en også går over til å benytte betegnelsen rederiavgift istedenfor rederavgift.*

Det vises til lovforslaget.

16 Endringer i lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser

16.1 Unntak fra skadeserstatningslovens regler om arbeidsgiveransvar ved svikt ved utveksling av opplysninger mellom pensjons- eller trygdeordningene - samordningsloven § 25 nr. 2

16.1.1 Innledning

Departementet foreslår at hver tjenstepensjonsordning selv dekker tap ved feilutbetalinger der meldesystemet for samordning har sviktet.

16.1.2 Bakgrunn. Gjeldende rett

Innledning

Reglene i samordningsloven er utformet slik at folketrygdens ytelser utbetales fullt ut, mens andre samordningspliktige ytelser reduseres etter nærmere regler gjennom samordningsfradrag. Dette gjelder blant annet for pensjoner fra Statens Pensjonskasse og andre tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor (lovfestede tjenstepensjonsordninger og tjenstepensjonsordninger for arbeidstakere i kommuner og fylkeskommuner). Videre er det regler om samordning av pensjoner fra flere tjenstepensjonsordninger mv. Systemet er komplisert. For å gjennomføre korrekt pensjonsberegning og samordning er det nødvendig at pensjons- eller trygdeordningene har kjennskap til om en pensjonist har ytelser fra andre ordninger. Videre trengs det blant annet opplysninger om størrelsen på ytelsene, om beregningsgrunnlag og om ytelsene reduseres eller økes.

For at pensjonsordningene skal kunne bistå hverandre med opplysninger raskest mulig, er det etablert et registrerings- og meldesystem mellom de forskjellige pensjons- eller trygdeordningene. Reglene som gjelder på dette området har nylig vært gjennomgått og revidert. Samtidig har bestemmelsene i samordningsloven om opplysnings- og meldeplikt for den som krever eller mottar en ytelse blitt presisert nærmere. Dessuten er bestemmelsene om tilbakekreving fra den som har mottatt for høy ytelse på grunn av manglende eller feil samordning revidert og utformet etter mønster av bestemmelser i folketrygdloven. Det vises til samordningsloven §§ 24-26a slik bestemmelsene lyder etter lov 23. juni 2000 nr. 55 om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover. Bestemmelsene ble vedtatt etter forslag fremmet i Ot.prp. nr. 38 (1999-2000), jf. Innst.O. nr. 94 (1999-2000).

Status etter at bestemmelsene om meldeplikt, tilbakekreving mv. ble revidert

Den som krever en pensjons- eller trygdeytelse har etter samordningsloven § 24 første ledd plikt til å gi opplysninger om andre ytelser som han eller hun mottar eller har rett til. Pensjons- eller trygdeordningene har spørsmål om

slike forhold på skjemaene som den som søker om pensjon skal fylle ut. Etter at ytelsen er innvilget, plikter mottakeren etter § 24 andre ledd å underrette om forhold som kan føre til at ytelsen skal endres eller falle bort. Pensjons- eller trygdeordningen må gi mottakeren adekvat informasjon om hvilke forhold som meldeplikten omfatter, for eksempel at han eller hun blir innvilget en annen pensjonsytelse eller at ytelsen omregnes pga. inntektsprøving, endret uføregrad mv.

Pensjons- eller trygdeordningene har etter samordningsloven § 25 bl.a. plikt til å bistå hverandre ved gjennomføringen av samordning og tilpassing av ytelsene. Nødvendige opplysninger kan utveksles mellom ordningene uten hinder av taushetsplikt. Med hjemmel i § 25 nr. 2 har Sosial- og helsedepartementet gitt forskrift av 6. juli 2000 nr. 727 om registrering og utveksling av opplysninger (meldesystem) for å gjennomføre bestemmelsene i samordningsloven mv. Det er bestemt i forskriften at trygdekontoret i bostedskommunen skal registrere visse opplysninger om ytelser som er innvilget fra pensjons- eller trygdeordninger som omfattes av samordningsloven. De forskjellige ordningene skal bl.a. melde fra til trygdekontoret når ytelser innvilges og opphører, og trygdekontoret skal registrere disse opplysningene.

I det registrerings- og meldesystemet som er etablert, virker trygdekontoret som en sentral som setter de forskjellige tjenstepensjonsordningene i forbindelse med hverandre. Dersom ytelser fra flere tjenstepensjonsordninger skal samordnes med hverandre, skjer utveksling av nødvendige opplysninger mellom tjenstepensjonsordningene uten trygdekontorets mellomkomst. Tilsvarende gjelder for arbeidskontorene, som har vedtaksmyndigheten for utføringspenger fra folketrygden.

Trygdekontoret skal dessuten gi tjenstepensjonsordningene relevante opplysninger om ytelser fra folketrygden, slik at tjenstepensjonsordningene kan foreta korrekt samordning og tilpassing med folketrygdytelsene. Dessuten skal trygdekontoret gi opplysninger om andre samordningspliktige ytelser som administreres av trygdeetaten (personskadetrygdene, dvs. den eldre særlovgivningen om yrkesskadetrygd og krigspensjoneringen). Utveksling av opplysninger mellom trygdeetaten og de største tjenstepensjonsordningene (Statens Pensjonskasse og KLP Forsikring) skjer maskinelt via Rikstrygdeverket. Ellers sendes de nødvendige meldingene per post. Det er en stor mengde data som utveksles, og det skjer en del feil.

Når svikt i meldesystemet fører til at det utbetales for høy ytelse pga. manglende eller feil samordning, kan pensjons- eller trygdeordningen kreve beløpet tilbakebetalt fra stønadsmottakeren etter samordningsloven § 26a. I denne bestemmelsen er det nå bl.a. gitt regler om at for høy utbetalt ytelse kan avregnes mot framtidige utbetalinger når mottakeren ikke har gitt melding om at en ytelse er innvilget eller opphørt, eller om at ytelsen er omregnet fordi uføregraden eller inntekten er endret. Det er et vilkår at pensjonsordningen har informert mottakeren om meldeplikten etter § 24.

Etter dagens praksis kan en pensjons- eller trygdeordning anses for å være ansvarlig for tap en annen ordning er påført når meldesystemet svikter, slik at ytelsen utbetales uten at det er foretatt samordningsfradrag, eller at fradraget har vært for lavt.

Det har i en del tilfeller blitt reist erstatningskrav fra tjenstepensjonsordninger som har utbetalt for høy ytelse mot et trygdekontor eller en tjeneste-

pensjonsordning som ikke har oppfylt meldeplikten. Et slikt erstatningsansvar er gjerne begrunnet i de alminnelige erstatningsreglene i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning. Etter lovens kapittel 2 er en arbeidsgiver, herunder det offentlige, ansvarlig for skade av økonomisk art som voldes forsettlig eller uaktsomt av en arbeidstaker.

De fleste erstatningssakene gjelder krav mot trygdekontorene fra tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor. Grunnen er den sentrale rollen trygdeetaten har i registrerings- og meldesystemet for samordningspliktige ytelser, samt at tilpassing mellom folketrygden og tjenestepensjonene alltid skjer ved at tjenestepensjonene reduseres gjennom samordningsfradrag.

Trygdeetaten har hittil hatt en liberal praksis i slike saker, og har stort sett erstattet tap tjenestepensjonsordningene har hatt når bl.a. meldesystemet har sviktet. Feil vil imidlertid ofte skyldes at både pensjonisten og trygdeetaten (eventuelt en pensjonsordning) har forsømt meldeplikten. Det har i liten grad vært stilt spørsmål ved om tapet kan kreves dekket fra den som har fått utbetalt for høy ytelse. De reviderte reglene om tilbakekreving av feilutbetalte ytelser som ble innført i samordningsloven ved lov 23. juni 2000 nr. 55, vil medføre at pensjonsordningene i større grad enn tidligere vil kunne kreve beløpet tilbakebetalt fra mottakeren.

16.1.3 Departementets vurdering og forslag

Etter departementets syn er det hensiktsmessig med et system for registrering av ytelser og for utveksling av opplysninger som trengs for å foreta korrekt samordning. Trygdeetaten og trygdekontorene har i dag en sentral rolle i dette systemet, der utveksling av data skjer maskinelt via Rikstrygdeverket til de største aktørene, og ellers per post.

Utgiftene til arbeidet med registrerings- og meldesystemet dekkes over trygdeetatens budsjett. Dette gjelder også utgiftene til utvikling og drift av maskinelle rutiner. I de aller fleste tilfellene fungerer meldesystemet tilfredsstillende, men i enkelte saker svikter systemet. Etter departementets oppfatning bør tjenestepensjonsordningene være ansvarlig for feilutbetalinger på sine områder. Dermed unngås diskusjonen om hvem som har mest ansvar for eventuelle feil.

Tjenestepensjonsordningene vil etter de gjennomførte lovendringene i større grad enn tidligere kunne få tapet dekket ved tilbakekreving når pensjonistene ikke har oppfylt sin opplysningsplikt, eller at de forsto eller burde ha forstått at utbetalingen var feil, eller at det foreligger andre grunner som gjør at tilbakekreving kan skje. Departementet vil peke på at mulighetene for å få krevd tilbake feilutbetalt pensjon i stor grad vil avhenge av tjenestepensjonsordningenes forhold, blant annet den informasjon de gir sine pensjonister når ytelser innvilges og senere.

På denne bakgrunn foreslår departementet at det lovfestes at svikt ved utveksling av opplysninger mellom pensjons- eller trygdeordningene ikke skal gi grunnlag for erstatning etter lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning kapittel 2 som omhandler det offentliges og andre arbeidsgiveres ansvar. Dette vil innebære at hver tjenestepensjonsordning selv dekker tap ved feilutbetalinger der meldesystemet har sviktet, og som ordningen ikke får krevd tilbake fra pensjonisten.

Det vises til lovforslaget, samordningsloven § 25 nr. 2 tredje punktum.

16.1.4 Ikrafttredelse. Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet foreslår at endringen trer i kraft 1. januar 2001.

Endringen vil kunne føre til noen merutgifter for tjenstepensjonsordningene, avhengig av hvor mye de får dekket inn fra personer som har fått utbetalt for høy ytelse. I relasjon til den praksis som hittil har vært fulgt av trygde-etaten, vil endringen gi en besparelse for folketrygden på om lag 4 millioner kroner per år.

16.2 Korrigering av omfangsbestemmelsene - samordningsloven § 1

Hvilke pensjons- og trygdeordninger som omfattes av samordningsloven framgår av § 1 nr. 1, herunder tjenstepensjonsordninger fastsatt ved lov eller vedtak av Stortinget, eller som er fastsatt av kommuner og fylkeskommuner.

Private bedriftspensjonsordninger som var godkjent etter regler gitt med hjemmel i skatteloven, var opprinnelig omtalt i samordningsloven § 1 nr. 2 første ledd. I annet ledd var det gitt hjemmel for Kongen til å bestemme at ytelser fra egen pensjonsforsikring skulle likestilles med ytelser fra bedriftspensjonsordninger. Det har ikke vært gitt noen kgl. resolusjon med hjemmel i denne bestemmelsen.

Samordningsloven § 1 nr. 2 første ledd om private bedriftspensjonsordninger ble opphevet ved lov 26. mai 1989 nr. 24, slik at nr. 2 deretter har bestått av ett ledd som omtaler egen pensjonsforsikring. Bestemmelsen er i dag uten betydning.

Departementet foreslår derfor at samordningsloven § 1 nr. 2 oppheves.

Endringen som foreslås å tre i kraft straks, vil ikke ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

Del IV

Merknader til de enkelte paragrafene i lovforslaget

17 Merknader til de enkelte paragrafene i lovforslaget

17.1 Endringer i folketrygdloven

Til § 5-5 tredje ledd

Endringen innebærer en presisering om at kiropraktorer ikke har anledning til å rekvirere laboratorieprøver. Se punkt 2.

Til § 7-2 andre ledd

Bestemmelsen regulerer vilkårene for tillegg til gravferdsstønaden. Endringene innebærer ingen behovsprøving når avdøde er barn under 18 år. Dette reguleres i ny *bokstav a*. Videre innebærer endringene at behovsprøvingen mot gjenlevendes inntekt oppheves. Siste punktum i nåværende § 7-2 andre ledd bokstav b oppheves. Ny *bokstav b* omhandler vilkårene for tillegget når avdøde var over 18 år og ikke var gift. Ny *bokstav c* omhandler vilkårene for tillegget når avdøde var over 18 år og var gift. Forslaget om innføring av et fribeløp på finansformue på kr 8 000 foreslås regulert i bokstav c.

Nåværende tredje ledd om at tillegget reduseres med formue og med forsikringsbeløp som utbetales som følge av dødsfallet, er innarbeidet under bokstav b og c. Tredje ledd kan dermed oppheves. Nåværende fjerde, femte, sjette og syvende ledd blir nye *tredje, fjerde, femte og sjette ledd*. Det vises til punkt 3.

Til § 8-14 første ledd

Bestemmelsen regulerer retten til tilskott til arbeidsreiser som et alternativ til sykepenger til personer som ikke kan reise på vanlig måte til og fra arbeidstedet på grunn av sykdom eller skade i støtte- og bevegelsesorganene. Endringen innebærer at det kan ytes tilskott til arbeidsreiser uavhengig av diagnose. Se punkt 4.

Til § 8-19 andre ledd andre punktum

Endringen innebærer en presisering i loven om at arbeidsgiverperioden skal regnes fra første fraværskdag når arbeidstaker starter et fraværstilfelle med delvis sykmelding. Se punkt 5.

Til § 9-5 andre ledd ny bokstav c

Endringen innebærer at det kan ytes omsorgspenger til en arbeidstaker som har omsorg for barn, når den som har det daglige barnetilsynet er forhindret fra å ha tilsyn med barnet fordi vedkommende følger et annet barn til utredning eller innleggelse i helseinstitusjon. Se punkt 6.

Til § 10-7 femte ledd

Bestemmelsen regulerer retten til tilskott til arbeidsreiser som et alternativ til rehabiliteringspenger til personer som ikke kan reise på vanlig måte til og fra arbeidsstedet på grunn av sykdom eller skade i støtte- og bevegelsesorganene. Endringen innebærer at det kan ytes tilskott til arbeidsreiser uavhengig av diagnose. Se punkt 4.

Til § 12-12 tredje ledd

Bestemmelsen regulerer retten til få tilbake uendret uførepensjon etter arbeidsforsøk. Det presiseres at retten avhenger av at pensjonisten har gitt trygdekontoret melding om inntektsendring på grunn av arbeid, oppdrag eller egen virksomhet. Dessuten er det presisert at vedkommende under arbeidsforsøket må melde fra om inntektsendringer som kan føre til ytterligere reduksjon av pensjonen. Det siste er tatt inn for å presisere at deltidsarbeidende med gradert pensjon må melde fra om økt yrkesaktivitet.

Det kan gjøres unntak fra meldeplikten til trygdekontoret når det foreligger særlige grunner som kan forklare hvorfor det ikke er meldt fra om inntektsendringen.

Bestemmelsen er omredigert. *I ny bokstav a*, som er i samsvar med gjeldende rett, reguleres muligheten til å beholde retten til uførepensjon under tidsbegrenset arbeidstrening. *Ny bokstav b* gjelder muligheten til å beholde retten til uførepensjon i andre tilfelle. De nevnte endringene er tatt inn i denne bokstaven. Denne omredigeringen vil gjøre det klarere at retten til uførepensjon også beholdes når vedkommende ikke er eller har vært under arbeidstrening. Det vises til punkt 7.

Til § 15-6 tredje ledd

Bestemmelsen regulerer tidsrom det kan gis overgangsstønad. Henvisningen i § 15-6 tredje ledd, om at vilkårene for rett til utdanningsstønad etter § 15-12 skal være oppfylt, tas ut. I stedet tas den aktuelle begrensingen inn i § 15-6 *tredje ledd*. Det skal således kunne gis overgangsstønad under nødvendig utdanning i opptil to år utover hovedperioden på tre år uten hensyn til om perioden med utdanningsstønad på tre år under yrkesutdanning er brukt opp. Se punkt 8.

Til § 21-6 første ledd

Bestemmelsen gir hjemmel til å prøve saken på nytt dersom det skjer en endring i forhold som har betydning for retten til den ytelsen vedkommende mottar. *Nytt tredje punktum* gir Rikstrygdeverket hjemmel til også å fastsette retningslinjer for etterprøving av bestemte typer saker. Se punkt 9.

Til § 21-6 nytt fjerde ledd

Bestemmelsen gjelder adgang til å endre tidligere vedtak når forholdene er endret. Det vises til punkt 9. Den inneholder også regler om informasjonsplikt for den som mottar en ytelse. En presisering av institusjoners plikt til å gi rutinemessig informasjon til om innskriving og utskrivning tas inn i et *nytt fjerde*

ledd. Underretningsplikten vil gjelde i forhold til trygdeetaten og etter folketrygdloven § 21-14 i forhold til arbeidsmarkedsetaten. Det vises til punkt 10.

Til § 22-12 andre ledd

Bestemmelsen regulerer virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon ved overgang fra sykepenges. Endringene i *andre ledd første og andre punktum* gjør det klart at virkningstidspunktet for utbetaling av uførepensjon er knyttet til utløpet av perioden med rett til sykepenges. Se punkt 11.

Til ny § 25-16

Bestemmelsen gjelder planplikt for trygdeberedskap. For å kunne opprettholde normal drift i størst mulig grad, er det i *første ledd* satt krav til planlegging for driftssikkerhet med hensyn til behandling av krav og utbetaling av ytelser mv. Sentralt i dette er gjennomføring av risiko- og sårbarhetsanalyser, hvor bl.a. øving av personell og testing av utstyr inngår.

Andre ledd slår fast at Rikstrygdeverket er ansvarlig for å samordne tiltak med andre offentlige organer som trygdeetaten har ansvar for å utbetale ytelser for. Som eksempel nevnes at trygdeetaten utbetaler dagpenger ved arbeidsløshet og attføringspenger for Arbeidsdirektoratet og pensjoner for ulike selvstendige pensjonsinnsrettninger, for eksempel Statens Pensjonskasse. Bestemmelsen slår fast at Rikstrygdeverket har samordningsansvaret for å sikre at ytelser som utbetales på vegne av andre instanser kan sikres best mulig i en krisesituasjon.

Tredje ledd gir Rikstrygdeverket ansvaret for å sikre at private leverandører av varer og tjenester av vital betydning for trygdeetatens virksomhet er leveringsdyktige også i krisetider. Som ledd i dette bør Rikstrygdeverket rutinemessig innarbeide dette vilkåret inn i kontrakter som inngås på vegne av trygden.

Det vises til punkt 14.6.

Til ny § 25-17

Bestemmelsen hjemler unntak fra ordinære saksbehandlings- og utbetalingsregler i ekstreme krisesituasjoner når ordinær drift er umuliggjort. Fullmaktsbestemmelsene vil også kunne bli benyttet i forkant av kriser når det er stor sannsynlighet for en krise vil inntre og virksomheten etter all sannsynlighet vil bli vesentlig berørt.

Første ledd behandler unntak fra vanlige utbetalings- og utmålingsregler i krig eller når krig truer. Det er for det første foreslått adgang til å redusere de utbetalte beløp, holde utbetalinger tilbake og stanse utbetalinger når trygdeetaten er satt ut av stand til å gi ytelser eller utbetale med korrekt beløp. For det andre foreslås kriterier for å prioritere utbetaling av ytelser som er nødvendig for opprettholdelse av syke og eldre personers livsopphold foran ytelser som ikke anses som så sentrale.

Andre ledd regulerer behandling av nye krav i en krigssituasjon eller når krig truer. Man følger her opp første ledd ved at man foretar den samme avveining av hvilke ytelser som skal prioriteres. Det dreier seg om en krise som er så alvorlig at man ikke lenger har personellmessige ressurser til å behandle

nye krav og/ eller man mangler muligheter til å dokumentere i hvilken utstrekning søkeren fyller vilkårene.

Tredje ledd følger opp reglene i den nye loven om helsemessig- og sosial beredskap ved at departementet kan utstyre Rikstrygdeverket med adgang til å rekvirere naturalytelser mot erstatning når trygdeutbetalingene helt eller delvis har stoppet opp. Det forutsettes at situasjonen med manglende utbetalinger har vart i et lengre tidsrom.

Fjerde ledd gir trygdeetaten adgang til å sette de alminnelige forvaltningsmessige saksbehandlingsreglene i folketrygdloven helt eller delvis ut av kraft. Det kan for eksempel dreie seg om midlertidig suspensjon av klageadgang eller kravet til skriftlig underretning om vedtaket etter kapittel 21 m.m. Det forutsettes at en beslutning i størst mulig utstrekning presiserer hvilke saksbehandlingsregler som settes ut av kraft.

Femte ledd slår fast i *første punktum* at det er departementet som beslutter tiltakene i denne paragrafen når landet er i en krigssituasjon. I *andre punktum* slås det fast at tiltakene også kan besluttet ved kriser i fred etter beslutning av Kongen. Kongens beslutning om at bestemmelsene får anvendelse i fredstid kan bare gis for maksimalt 1 måned og kan gjentas for inntil 1 måned av gangen. Tilsvarende begrensninger er foretatt i lov om helsemessig- og sosial beredskap § 1-5 nr. 2.

Det bør eventuelt vurdere om og i hvilken utstrekning fullmakten til å beslutte unntak i denne paragrafen bør delegeres til departementet. Det kan være hensiktsmessig å delegere fullmakten, i hvert fall de minst inngripende tiltakene til departementet, ikke minst for å unngå forsinkende prosesser når det haster.

Det vises ellers til punkt 14.

Til ny § 25-18

Bestemmelsen inneholder for det første adgang for Rikstrygdeverket til å beordre ansatte i trygdeetaten til å utføre arbeid ved en annen enhet i etaten. For det andre foreslås at departementet skal kunne pålegge ansatte i trygdeetaten tjeneste i helse- og sosialtjenesten når landet er i alvorlig krise.

Første ledd regulerer adgangen for Rikstrygdeverket til å pålegge ansatte tjeneste ved et annet organ i trygdeetaten i situasjoner som nevnt i § 25-17, dvs. ved krig eller at Kongen har bestemt at § 25-17 får anvendelse i fredskriser. Dette innebærer at ansatte kan overflyttes til andre trygdekontor, fylkesttrygdekontor, hjelpemiddelsentraler og Rikstrygdeverket, jf. ftl. § 20-1. I tillegg kan ansatte beordres til tjeneste i Trygdeetatens innkrevingssentral. Sentralen er ikke formelt en av folketrygdens organer, men er likevel en del av trygdeetaten. Innkrevingssentralen sorterer direkte under Rikstrygdeverket.

Andre ledd går lengre og gir departementet adgang til å pålegge personell i trygdeetaten plikt til å tjenestegjøre i helse- og sosialomsorgen når landet er i krig eller krig truer etter lov om helse- og sosial beredskap § 1-5 nr. 1, jf. § 4-1. Ved kriser i fred er det ordinært Kongen som skal beslutte beordring av trygdepersonell til tjeneste i helse- og sosialtjenesten, men hvis det haster tas beslutningen av departementet, og med bekreftelse av Kongen så snart råd er, jf. lov om helsemessig- og sosial beredskap § 1-5 nr. 2.

Det vises til punkt 14.7.

Til ny § 25-19

Bestemmelsen er forskriftshjemmel til beredskapsbestemmelsene §§ 25-16 til 25-18. Det vil være aktuelt å gi forskrifter til utfylling av enkelte av bestemmelsene, ikke minst fordi bestemmelsene i stor grad bærer preg av å være rammelovgivning. Det kan dessuten være aktuelt å gi forskrift om delegering av beslutningsadgang helt eller delvis fra Kongen til ansvarlige departement. Se punkt 14.

17.2 Endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn og endringer i lov 16. juni 2000 nr. 44 om endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn mv.

Til § 1 nr. 3

Etter *bokstav b* skal en arbeidstaker som har sykepenges fra folketrygden fortsatt omfattes av pensjonstrygden. Endringen innebærer en språklig klargjøring av bestemmelsen, samt at også tidsrom arbeidstakeren har fødselspenge og andre ytelser fra folketrygden som beregnes som sykepenge skal omfattes av trygden. Det vises til punkt 15.2.

Til §§ 3, 8, 10, 11 og 12

Endringene går ut på at ordene «reder» og «rederavgift» erstattes med ordene «rederi» og «rederiavgift». Det vises til punkt 15.5.

Til §§ 17-19

Paragrafene som har regler om trygdens administrasjon, forenkles vesentlig. Det foreslås lovfestet at departementet skal oppnevne styre og tilsette daglig leder. Det vises til punkt 15.3.

Til § 25

Første ledd bokstav c endres fordi en ikke lenger skal benytte ordet «reder». Det vises til punkt 15.5.

Til § 28

Paragrafen gir overgangsregler for små, fastlåste sjømannspensjoner.

Nr. 2 gjelder personer som har uførepensjon fra folketrygden fra et tidspunkt før 1. januar 2001. Lovteksten klargjøres, slik at det framgår at pensjonisten også må ha alderspensjon fra pensjonstrygden for sjømenn før nevnte dato for at det skal kunne ytes sjømannspensjon etter lave fastlåste satser. Det vises til punkt 15.4.1.

Nr. 4 har regler om kapitalutløsning av de minste av de fastlåste, små sjømannspensjonene. Endringen innebærer at små pensjoner skal kapitalutløses selv om det ytes krigsfartstillegg. Det vises til punkt 15.4.2

Til § 29

Nr. 2 har regler som skal forhindre at pensjonister taper på å ha bl.a. uførepensjon fra folketrygden istedenfor sjømannspensjon. Et tillegg i sjømannspensjonen som innføres med virkning fra 1. januar 2001 skal tas med ved sammenligningen. Endringen vil klargjøre at vilkårene for tillegget skal være det samme for løpende pensjoner som for pensjoner som innvilges etter 1. januar 2001. Det vises til punkt 15.4.1.

17.3 Endringer i lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser

Til § 1

Paragrafen gjelder samordningslovens omfang. Nr. 2 som omhandler egen pensjonsforsikring er i dag uten betydning, og foreslås opphevet. Det vises til punkt 16.2.

Til § 25 nr. 2

Bestemmelsen gjelder utveksling av opplysninger mellom pensjons- eller trygdeordningene som er nødvendig for å gjennomføre riktig samordning av ytelser. *Nytt tredje punktum* gjelder tilfeller der meldesystemet mellom pensjons- eller trygdeordningene har sviktet, slik at det utbetales for høy pensjon pga. manglende eller feil samordning. Endringen innebærer at en pensjonsordning ikke kan kreve at tap ved svikt i meldesystemet blir dekket fra trygde-etaten eller en annen pensjonsordning etter skadeserstatningsloven kapittel 2 om arbeidsgiveres ansvar. Dersom pensjonsordningen ikke kan kreve beløpet tilbake fra stønadsmottakeren, må den selv bære tapet. Det vises til punkt 16.1.

17.4 Endringer i lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten

Til § 20 andre ledd

Endringen innebærer at Trygderetten kan gå utover partenes påstander, også når det er til skade for den ankende part. Dette er ment å omfatte tilfelle der retten finner det klart at vilkårene for ytelser ikke er oppfylt eller at ytelser er gitt i større utstrekning enn reglene tilsier. Etter ordlyden skal derfor adgangen til omgjøring til ugunst for parten gjelde når det er *klart* at det påankede vedtaket ikke er i samsvar med reglene. Det vises til punkt 12.

17.5 Endringer i lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v.

Til § 33A nr. 2

Paragrafen regulerer arbeidstakers rett til permisjon i forbindelse med barns og barnepassers sykdom. Nr. 2 gis en tilføyelse slik at det er opp til foreldrene å avgjøre hvem som skal følge barnet til utredning eller innleggelse i helseinstitusjon. Se punkt 6.

Sosial- og helsedepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r:

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag til lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover

I

I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven) gjøres følgende endringer:

§ 5-5 tredje ledd skal lyde:

Det er et vilkår for rett til stønad for prøver og undersøkelser ved private medisinske laboratorier at det foreligger rekvisisjon fra lege eller tannlege. Det er et vilkår for rett til stønad for undersøkelser og behandling ved private røntgeninstitutter at det foreligger rekvisisjon fra lege, tannlege eller kiropraktor.

§ 7-2 andre ledd skal lyde:

Det ytes et tillegg til gravferdsstønad etter følgende regler:

- a) Når den avdøde ikke hadde fylt 18 år, ytes det fullt tillegg.*
- b) Når den avdøde var over 18 år og ikke var gift, ytes det tillegg som reduseres med midlene i boet og forsikringsbeløp utbetalt som følge av dødsfallet.*
- b) Når den avdøde var over 18 år og var gift, ytes det tillegg som reduseres med summen av ektefellenes finansformue og forsikringsbeløp utbetalt som følge av dødsfallet, etter at et fribeløp tilsvarende tillegget er trukket fra.*

§ 7-2 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde, femte, sjette og syvende ledd blir nye tredje, fjerde, femte og sjette ledd.

§ 8-14 første ledd skal lyde:

Det kan ytes reisetilskott i stedet for sykepengen dersom et medlem midlertidig ikke kan reise på vanlig måte til og fra arbeidsstedet på grunn av sykdom eller skade. Reisetilskottet skal dekke nødvendige ekstra transportutgifter.

§ 8-19 andre ledd nytt andre punktum skal lyde:

Dersom arbeidstakeren er delvis sykmeldt av lege, regnes likevel arbeidsgiverperioden fra den første fraværsdag arbeidstakeren var delvis sykmeldt.

§ 9-5 første ledd ny bokstav c skal lyde:

- c) fordi den som har det daglige barnetilsynet er forhindret fra å ha tilsyn med barnet fordi vedkommende følger et annet barn til utredning eller til innleggelse i helseinstitusjon.*

§ 10-7 femte ledd skal lyde:

Til et medlem som fyller vilkårene i § 10-8, kan det ytes reisetilskott i stedet for rehabiliteringspengen dersom et medlem midlertidig ikke kan reise på

sin vanlige måte til og fra arbeidsstedet på grunn av sykdom eller skade. *Reisetilskottet* skal dekke nødvendige ekstra transportutgifter og begrenses til det beløpet medlemmet ville ha fått utbetalt i rehabiliteringspenger for samme tidsrom.

§ 12-12 tredje ledd skal lyde:

En uførepensjonist beholder retten til *pensjon selv om uførepensjonen reduseres eller faller helt bort*

- a) under tidsbegrenset arbeidstrening som er godkjent av arbeidsmarkeds-etaten,
- b) i tre år når pensjonisten har gitt trygdekontoret melding om inntektsendring fordi han eller hun har tatt arbeid eller oppdrag, eller har startet virksomhet. *Det er et vilkår at vedkommende i løpet av de tre årene melder fra om ytterligere inntektsendringer. Det kan ses bort fra at meldinger som nevnt ikke er gitt dersom det foreligger særlige grunner som kan forklare hvorfor det ikke er meldt fra.*

§ 15-6 tredje ledd skal lyde:

Stønadstiden kan utvides med opptil to år fram til barnet fyller åtte år når den enslige moren eller faren er under nødvendig utdanning eller opplæring for å bli i stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid. *Det gis vanligvis ikke stønad etter at yrkeskompetanse er oppnådd.* Utdanningen må utgjøre minst halvparten av utdanning på full tid.

§ 21-6 første ledd skal lyde:

Det kan gjøres nytt vedtak dersom det skjer en endring i forhold som er av betydning for retten til den ytelsen vedkommende mottar. Skjer det en endring i forhold som har betydning for graderingen av en ytelse til livsopphold etter kapittel 12,15,16,17 eller 19, kan det gjøres nytt vedtak bare hvis endringen er vesentlig. *Etter nærmere retningslinjer fra Rikstrygdeverket kan også bestemte typer saker tas opp til nærmere etterprøving for å vurdere om forholdene har endret seg.*

§ 21-6 nytt fjerde ledd skal lyde:

Trygdens organer kan pålegge helseinstitusjoner, fengsler og boformer for hel-døgns omsorg og pleie å gi rutinemessige meldinger om innskriving og utskriving av klienter.

§ 22-12 andre ledd første og andre punktum skal lyde:

Uførepensjon og foreløpig uførestønad til en person som *har rett til* sykepenger, utbetales fra og med den måneden *retten til sykepenger* utløper. Det samme gjelder når en person som *har rett til* sykepenger og mottar gradert uførepensjon, får hel uførepensjon.

Ny § 25-16 skal lyde:

§ 25-16 Planplikt for beredskap i trygdeetaten

Rikstrygdeverket skal påse at det utarbeides beredskapsplaner for å sikre virksomheten i trygdeetaten ved krise i fred eller krig. Planene skal inneholde krav til

oppretholdelse av driftssikkerhet for behandling av krav om ytelser og for utbetaling, til lagring av materiell og utstyr, og til øvelser og opplæring av personell.

Rikstrygdeverket har ansvaret for å samordne tiltak etter første ledd med berørte organer for å sikre behandling og utbetaling av ytelser som utbetales gjennom trygdeetaten.

Rikstrygdeverket skal påse at avtaler med leverandører av varer og tjenester inneholder krav til leveringsdyktighet og informasjonssikkerhet ved kriser i freds- og krigstid.

Ny § 25-17 skal lyde:

§ 25-17 Unntak fra loven ved krise i freds- og krigstid

Ved krig, eller når krig truer, og trygdeetaten er satt, eller ventes å bli satt, ute av stand til å utbetale ytelser etter denne lov med riktig beløp, kan ytelser utbetales med nedsatte beløp, holdes tilbake eller stanses. Ytelser kan også utmåles etter skjønn når beløpets størrelse ikke kan beregnes eksakt som følge av manglende tilgang på opplysninger som er nødvendige for korrekt beregning. Utbetaling av ytelser til å sikre inntekt etter kapitlene 8, 10, 11, 12, 16, 17 og 19 skal prioriteres foran utbetaling av andre trygdeytelser.

Dersom en krisesituasjon som nevnt i første ledd fører til at trygdeetaten over et lengre tidsrom ikke ventes å ville kunne behandle alle nye krav om ytelser, skal behandling av krav etter kapitlene 8, 10, 11, 12, 16, 17 og 19 prioriteres foran krav om andre ytelser. Dersom det er nødvendig med medisinske vurderinger eller andre opplysninger for å kunne innvilge en ytelse, og krisen har ført til at disse opplysningene ikke kan innhentes innen rimelig tid, kan trygdeetaten likevel gi den aktuelle ytelsen dersom det er sannsynlig at søkeren fyller vilkårene.

I en krisesituasjon kan Rikstrygdeverket gis rett til rekvisisjon av naturalytelser til erstatning for ytelser etter denne lov. Bestemmelsene i lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap kapittel 3 gjelder tilsvarende så langt de passer.

De forvaltningsmessige bestemmelser i kapitlene 20, 21 og 22 og de finansielle bestemmelsene i kapitlene 23 og 24 kan helt eller delvis settes til side ved trygdeetatens behandling etter denne paragrafen.

Departementet bestemmer når fullmaktene etter denne paragrafen skal anvendes. Kongen i statsråd kan bestemme at bestemmelsene skal gjelde tilsvarende ved kriser og katastrofer i fredstid for et begrenset tidsrom og maksimalt for 1 måned av gangen.

Ny § 25-18 skal lyde:

§ 25-18 Beordring ved krise i freds- og krigstid

I situasjoner som nevnt i § 25-17 første og andre ledd, jf. femte ledd, kan Rikstrygdeverket pålegge ansatte i trygdeetaten å utføre arbeid ved andre organer i etaten, jf. § 20-1.

Pålegg om å gjøre tjeneste i helse- og sosialtjenesten i medhold av lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap § 4-1 kan omfatte også ansatte i trygdeetaten.

Ny § 25-19 skal lyde:

§ 25-19 Forskrifter

Kongen gir forskrifter om gjennomføringen av bestemmelsene i §§ 25-16 til 25-18.

II

I lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn gjøres følgende endringer:

§ 1 nr. 3 bokstav b skal lyde:

- b) sykepenger etter folketrygdloven kapittel 8 for sykdom inntruffet i tid *der arbeidstakeren er omfattet av trygden etter bestemmelsene i denne paragrafen, jf. § 2. Det samme gjelder omsorgspenger, pleiepenger, opplæringspenger, fødselspenger, svangerskapspenger og adopsjonspenger etter folketrygdloven kapitlene 9 og 14 i inntil 52 uker når tilfellet oppstår i tid der arbeidstakeren er omfattet av trygden.*

III

I lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser gjøres følgende endringer:

§ 1 nr. 2 oppheves.

§ 25 nr. 2 tredje punktum skal lyde:

Svikt ved utveksling av opplysninger skal ikke gi grunnlag for erstatning etter lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning kapittel 2.

§ 25 nr. 2 någjeldende tredje punktum blir nytt fjerde punktum.

IV

I lov 16. desember nr. 9 om anke til Trygderetten gjøres følgende endringer:

§ 20 andre ledd skal lyde:

Retten kan ved sin avgjørelse gå utover partenes påstander. Retten kan også endre det påankede vedtaket til skade for den ankende part dersom det er klart at vilkårene for ytelser ikke er oppfylt eller at ytelsene må begrenses i forhold til det som ble lagt til grunn i det påankede vedtaket.

V

I lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. gjøres følgende endringer:

§ 33A nr. 2 skal lyde:

Arbeidstakeren har tilsvarende rett til permisjon for nødvendig tilsyn med barn under 12 år, henholdsvis 18 år, når den som har det daglige barnetilsynet

er syk eller er forhindret fra tilsyn med barnet fordi vedkommende følger et annet barn til utredning eller til innleggelse i helseinstitusjon.

VI

I lov 16. juni 2000 nr. 44 om endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn mv. gjøres følgende endringer:

I § 3 nr. 2 andre ledd skal ordet «rederens» endres til «rederiets».

I § 8 første ledd bokstav b skal ordet «redere» endres til «rederier».

I § 10 første ledd første punktum skal ordet «Rederen» endres til «Rederiet», og i andre punktum skal «rederen» endres til «rederiet».

I § 11 første ledd skal «Reder» endres til «Rederiet» og «rederen» endres til «rederiet».

I § 12 første ledd andre punktum skal ordene «rederavgift» og «rederen» endres til henholdsvis «rederiavgift» og «rederiet». I andre ledd skal «rederen» endres til «rederiet», og i tredje ledd skal «Rederen» endres til «Rederiet».

§ 17 skal lyde:

Pensjonstrygden ledes av et styre på fem medlemmer som oppnevnes av departementet for fire år om gangen. To medlemmer med varamedlemmer oppnevnes etter forslag av sjømennenes organisasjoner og to medlemmer med varamedlemmer etter forslag av arbeidsgivernes organisasjoner. Det femte medlem skal være styrets leder.

Departementet fastsetter instruks for styret.

§ 18 skal lyde:

Departementet tilsetter trygdens daglige leder.

§ 19 skal lyde:

Pensjonstrygdens regnskap revideres av Riksrevisjonen.

I § 25 første ledd bokstav c skal ordet «reder» endres til «den».

§ 28 nr. 2 skal lyde:

Den som er innvilget eller innvilges *alderspensjon etter denne loven* og uførepensjon, foreløpig uførestønad, rehabiliteringspenger eller attføringspenger fra folketrygden eller avtalefestet pensjon som omfattes av samordningsloven § 1 nr. 1 første ledd bokstav d med virkning fra et tidspunkt før 1. januar 2001, har rett til alderspensjon etter bestemmelsene i denne loven som gjaldt før denne datoen, herunder pensjon etter satser som nevnt i nr. 1. Pensjonen ytes etter de tidligere bestemmelsene også etter at pensjonisten er fylt 67 år.

§ 28 nr. 4 skal lyde:

Alderspensjon, enkepensjon og overgangsstønad som ytes *etter nr.1 - 3 i denne paragrafen*, utløses med kapitalverdien, hvis

–a) årspensjonen er mindre enn et beløp som svarer til 4 prosent av folketryg-

- dens grunnbeløp og
–b) det *ikke foretas* samordning med personskadepensjon.
Styret gir nærmere regler om kapitalutløsningen.

§ 29 nr. 2 andre punktum skal lyde:

Ved sammenligningen medregnes et eventuelt tillegg etter § 6 *for den som var omfattet av § 1, jf. § 2 i denne loven i minst 36 måneder i løpet av de siste 60 månedene før den måned pensjonen ble tatt ut (virkningstidspunktet).*

VII

Ikrafttredelse og overgangsbestemmelser

1. Endringene i folketrygdloven § 5-5 tredje ledd, 15-6 tredje ledd og § 21-6 fjerde ledd trer i kraft straks.
2. Endringene i folketrygdloven §§ 7-2, 8-14, 8-19, 9-5, 12-12, 21-6 første ledd og 22-12 trer i kraft 1. januar 2001.
3. Endringene i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn § 1 nr. 3 trer i kraft 1. januar 2001. Endringen får virkning også for tidligere tidsrom dersom det er betalt arbeidstakeravgift for tiden.
4. Endringene i lov 16. juni 2000 nr. 44 om endringer i lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn mv. trer i kraft 1. januar 2001.
5. Endringen i samordningsloven § 1 trer i kraft straks.
6. Endringene i samordningsloven § 25 trer i kraft 1. januar 2001.
7. Endringen i trygderettsloven trer i kraft 1. april 2001 og gis virkning bare for anker som settes fram tidligst nevnte dato
8. Folketrygdloven §§ 25-16 til 25-19 trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.
